

František Josef Řezáč,
zakladatel moderní české penitenciaristiky

Alena Pospíšilová

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Alena POSPÍŠILOVÁ**
Osobní číslo: **H118245**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **František Josef Řezáč, zakladatel moderní české penitenciaristiky**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na život a dobu Františka Josefa Řezáče
- na významné osobnosti v Řezáčově životě
- na F. J. Řezáče jako zakladatele moderní české penitenciaristiky
- na vztah díla Františka Josefa Řezáče k sociální pedagogice

Součástí práce bude kvantitativní výzkum zaměřený na zjištění vědomostí pracovníků vězeňské služby o F. J. Řezáčovi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Foucault, M. Dohlížet a trestat. Praha: Dauphin, 2000.

Jůzl, M. Penitenciariстика a penologie. Brno: IMS Brno, 2012.

Sochůrek, J. Kapitoly z penologie, I.-III. díl. Liberec: Technická univerzita, 2007.

Uhlík, J. Historie věznění a vězeňství v Čechách. Praha: Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2006.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

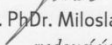
Datum zadání bakalářské práce:

11. listopadu 2013

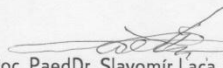
Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Laca, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

ALENA PŘEPÍŘILOVÁ
.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně 13. 4. 2014
.....

.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „ František Josef Řezáč, zakladatel moderní české penitenciaristiky“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, která je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

Ve Ždírci nad Doubravou 13. 4. 2014

.....

Alena Pospíšilová

ANOTACE

Bakalářská práce je zaměřena na dobu první poloviny devatenáctého století, dobu národního obrození a vědecko - technické revoluce. V této době se narodil, žil, působil a tvořil František Josef Řezáč. S osobností Františka Josefa Řezáče jsem se seznámila při svém studiu souvisejícím s mým povoláním příslušnice Vězeňské služby České republiky. Jeho osoba a další významné osobnosti této doby, spojené nejen s okolím mého bydliště, mě zaujaly natolik, že jsem si toto téma zvolila jako svou bakalářskou práci.

KLÍČOVÁ SLOVA

Pedagog, penitenciaristika, vězeňství, národní obrození, český jazyk, vlastenec, farář, spisovatel, učitel, trestnice, vědecko-technická revoluce.

ANNOTATION

The thesis is focused on during the first half of the nineteenth century, a period of national revival and scientific - technical revolution. At this time he was born, lived, worked and worked František Josef Řezáč. The personality of František Josef Řezáč I met during my studies related to my profession members of the Prison Service of the Czech Republic. His person and other important personalities of the time, not only with the environment where I live, I was impressed enough that I chose this topic as my bachelor thesis.

KEY WORDS

Educator, penitentiary, prisons, national revival, Czech language, patriot, priest, writer, teacher, prison, scientific-technical revolution.

Motto: „*Za pravdu, právo a svobodu.*“ František Josef Řezáč, 1877.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce doc. PhDr. Miroslavu Jůzlovi, PhD., za odborné vedení v průběhu psaní práce, za jeho trpělivost a za psychickou podporu a čas, který mi věnoval. Poděkování za výdrž, shovívavost a odbornou pomoc při konečné úpravě práce patří také mým synům Pavlovi a Robertovi. Děkuji rodině.

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 ČESKÉ ZEMĚ V PRVNÍ POLOVINĚ 19. STOLETÍ	12
1.1 ČESKÉ NÁRODNÍ OBROZENÍ A JEHO OSOBNOSTI.....	12
1.2 VLIV VELKÉ FRANCOUZSKÉ REVOLUCE V EVROPĚ A V ČESKÝCH ZEMÍCH.....	14
1.3 EVROPA V 1. POLOVINĚ 19. STOLETÍ.....	16
1.4 VĚDECKO - TECHNICKÁ REVOLUCE	17
2 CÍRKEV A PENITENCIARISTIKA	20
2.1 POČÁTKY VLIVU CÍRKVE VE VĚZEŇSTVÍ	20
2.2 PŮSOBENÍ CÍRKVE VE VĚZEŇSTVÍ VE STŘEDOVĚKU	22
2.3 ROLE CÍRKVE V SOUČASNÉ PENITENCIÁRNÍ PRAXI	26
2.4 OSOBNOSTI CÍRKVE V ČESKÉM VĚZEŇSTVÍ.....	30
3 FRANTIŠEK JOSEF ŘEZÁČ	38
3.1 DOBA A ŽIVOT FRANTIŠKA JOSEFA ŘEZÁČE	38
3.2 VĚZENSTVÍ V POSAVÁDNÍCH SPŮSOBECH SVÝCH	55
3.3 VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI V ŽIVOTĚ FRANTIŠKA JOSEFA ŘEZÁČE	57
3.4 VÝZNAM FRANTIŠKA JOSEFA ŘEZÁČE PRO SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKU	64
PRAKTICKÁ ČÁST	66
4 VÝZKUM.....	67
4.1 CO TO JE KVALITATIVNÍ VÝZKUM.....	67
4.2 CÍL VÝZKUMU	68
4.3 POPIS ZKOUMANÉHO VZORKU	68
4.4 STANOVENÍ ZÁKLADNÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY	68
4.5 VÝZKUMNÁ METODA	68
4.6 PŘÍKLADY ROZHovorŮ.....	69
4.7 ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ ROZHovorŮ	70
4.8 SHRnutí.....	70
ZÁVĚR	71
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	73
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	76
SEZNAM PŘÍLOH.....	77
PŘÍLOHY	78

ÚVOD

Již od dávných dob lidstvo trestalo kriminální delikty, přestupky a přečiny tresty, které byly pro člověka, který se provinil, spíše myšleny jako odplata, nezřídka kdy pomsta nebo msta za spáchané zločiny. Bylo potřeba, aby pachatel trpěl, proto byly tresty nelidské a kruté. V tehdejší společnosti měl lidský život hodnotu pramalou, lidé nebyli vychováni k úctě k lidskému životu. Když nebyla pachateli trestného činu rovnou katem s'ata hlava, byla mu alespoň useknuta ruka, vyříznut jazyk nebo byl postaven na pranýř a zbičován. Člověk, kterému byl život ušetřen a který byl vsazen do žaláře, v tehdejších dobách do prostředí, které bylo nehygienické, nedostatečně vybavené, s velmi omezeným přísunem potravy, mnohdy přeplněném, kde nebyly vzácností epidemie tyfu, úplavice a cholery, bez jakékoliv lékařské péče, umíral ještě před odpykáním trestu na neléčené choroby, hladu nebo na následky krutého zacházení nebo mučení.

Postoj lidstva ke zločinu a jeho pachatelům prošel postupem času četnými proměnami. Historický vývoj věznění zaznamenal významný pokrok směrem k postupnému polidš'ování naplnění trestu. Člověk, ač pachatel trestného činu, již nebyl „nikdo“, ale začalo se na něj hledět jako na lidskou bytost, která má svá občanská práva. Změnilo se také myšlení společnosti k účelu trestu, jehož cílem již nebylo jen způsobovat utrpení pachateli, ale co nejvíce od těchto osob právě chránit společnost. V 18. století došla společnost k přesvědčení, že vězení nemá být tak nelidské a život vězňů by měl být chráněn. Vlivem francouzské osvícenské filozofie, která zdůrazňovala lidskost, humanismus, velký význam kladla na lidský rozum a rozvoj, nabývaly tyto myšlenky konkrétních podob. Tehdejší osvícenci, kteří se věnovali věznění a vězňům, hlásali především právo člověka na život, jako jeho základní lidské právo a prosazovali humánní přístup k odsouzeným.

Takovým člověkem byl u nás P. František Josef Řezáč, katolický kněz, oddaný vlastenec, obdivovatel Slovanů a všeho slovanského, který byl v 19. století významným reformátorem českého školství, osvětovým pracovníkem věnujícím se dobročinné a spolkové činnosti, spisovatelem, redaktorem, vydavatelem, členem obecního zastupitelstva královského hlavního města Prahy, politikem, poslancem, odborníkem na vězeňství, ale i samotným vězněm, zakladatelem moderní české penitenciaristiky.

Cílem bakalářské práce je, na základě prostudovaných odborných materiálů, zmapovat život a dobu Františka Josefa Řezáče, jeho přínos modernímu vězeňství jako jednoho ze zakladatelů české penitenciaristiky a penologie, vztah jeho díla k sociální pedagogice. Dále je bakalářská práce zaměřena na významné osobnosti v Řezáčově životě a v neposlední řadě na významné osobnosti té doby žijící, nejenom, v regionu mého bydliště.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ČESKÉ ZEMĚ V PRVNÍ POLOVINĚ 19. STOLETÍ

České země v první polovině 19. století byly součástí Rakouska a od roku 1867 součástí Rakouska-Uherska. První polovina 19. století se nesla ve znamení napoleonských válek a revolucí, jež vyvrcholily v roce 1848.

1.1 České národní obrození a jeho osobnosti

Národní obrození nebylo na konci 18. století a v první polovině 19. století procesem, který by určoval dějiny. Vyplynulo tak nějak z aktuální situace v zemi a bylo spíše doprovodným jevem důležitějších událostí té doby.

Za začátek národního obrození, jeho počáteční tzv. osvícenské fáze, můžeme označit sedmdesátá léta 18. století, konkrétně rok 1773, ve kterém byl zrušen jezuitský řád. Tím byl ukončen dlouhodobý protireformační hon na tajné nekatolíky a jejich kacířské knížky. Od roku 1775 byla zavedena povinná školní docházka. V roce 1781 vydal habsburský císař Josef II. tzv. patenty svobody, které rušily nevolnictví a povolovaly náboženskou toleranci. V Českých zemích se mluvilo běžně dvěma jazyky a to němčinou a češtinou. Němčinou hovořilo více obyvatel, byla úředním jazykem, vzdělávacím jazykem, psaly a tiskly se v ní knihy, německy se mluvilo v divadle, němčina výrazně přesahovala hranice habsburské monarchie. Čeština byla prostředkem běžné komunikace u venkovského obyvatelstva a prostého lidu. Nebyla to ale spisovná čeština, jak ji známe dnes, užíval se hovorový jazyk a to i v psané podobě. Občas se tzv. puristé, kteří se snažili o stylovou čistotu českého jazyka bez cizích slov, pokoušeli upadající jazyk zachránit a posílit ho mnohočetnými uměle vykonstruovanými novotvory. Česká společnost postrádala společensky nejautoritativnější vrstvy: šlechtu, kapitálově silnou buržoazii a zpočátku dokonce i inteligenci. Specifikem národního obrození se stal pozoruhodný jev, role národních buditelů se ujali vesměs lidé z nižších středních vrstev (Hořejš, 1997).

Osud českého jazyka, který prakticky v té době upadal, prakticky zásadně ovlivnil historik a filolog **Josef Dobrovský** (1753–1829). Školu navštěvoval v Německém (dnešním Havlíčkově) Brodě u augustiánů, absolvoval jezuitské gymnázium v Klatovech a filozofii na pražské univerzitě. Protože pocházel z chudých poměrů, nezbývalo mu, než aby mohl dále studovat, vstoupit do kněžského stavu, kde byl vysvěcen na kněze. Byl vychovatelem potomků hraběte Nostice. Dobrovský se svými znalostmi, kriticizmem, schopností analýzy, citem pro mateřštinu, jazykovědným, literárně historickým studiem

českých písemných památek dospěl k poznání, které shrnul ve svých dvou hlavních dílech, německy psanou Zevrubnou mluvnicí českého jazyka (1809), ve které položil základy gramatiky novodobé spisovné češtiny a v Dějinách české řeči a literatury (1792). Dobrovský se zabýval i vědeckými výzkumy, např. se rozhodl přezkoumat pravost tzv. zlomku evangelia sv. Marka, vzácného rukopisu, který měl údajně vlastnoručně napsat apoštol Marek, a rukopis měla už 400 let ve své sbírce svatovítská kapitula. Dobrovský provedl detailní kritický rozbor textu a dokázal, že rukopis pravý není, např. proto, že je psán latinsky a apoštolové psali řecky. Svým životním dílem Dobrovský, obrazně řečeno, zastavil dlouhodobou krizi naší mateřštiny a položil základní kámen pro novou jazykovou normu a pro budoucí spisovnou češtinu (Hořejš, 1993, s. 35 – 38).

Další významnou osobností z počátku národního obrození, o které se zde musím alespoň okrajově zmínit, je **Václav Matěj Kramerius** (1753 – 1808), český publicista, zakladatel prvního českého nakladatelství *Česká expeditice*, ve kterém vycházely pouze české knihy, noviny, sbírky josefínských patentů, první kalendáře pro venkov a které bylo důležitým krokem pro obnovení českého jazyka. Dalším významným krokem byl rozvoj českého divadla, v roce 1786 bylo založeno první české Vlastenecké divadlo Bouda, v roce 1774 Společnost nauk, v roce 1800 Akademie výtvarných umění, v roce 1811 první konzervatoř a v roce 1818 Národní muzeum.

Ve druhé etapě národního obrození (začátek 19. st. Až 30. léta 19. st.) se do čela dostala česká buržoazie v čele s jednou z hlavních postav národního obrození **Josefem Jungmannem** (1773 – 1847). O J. Jungmannovi píší podrobněji v kapitole 3.3 *Význačné osobnosti F. J. Řezáče*, tudíž se zde o J. Jungmannovi zmíním jen okrajově. Po mnoho let byl gymnaziální profesorem na litoměřickém gymnáziu, od roku 1815 na renomovaném akademickém gymnáziu v Praze. Byl to Dobrovského žák a stejně jako Dobrovský se snadno učil a ovládal několik jazyků. Shrnul slovní zásobu českého jazyka, doplnil ho o přejatá slova (např. novotvary přejaté z ruštiny: plod, chlum, dolina, neblahý) nebo o nově vytvořené pojmy (např. slova ohromný, chmura, záře). Před Jungmannem tyto pojmy neexistovaly. V roce 1833 dokončil Slovník česko – německý, kterým česká řeč dostala svou „ústavu“ – literární a spisovnou normu. Nebyl jen Dobrovského obdivovatelem, ale i kritikem a dokonce i odpůrcem. Jungmann byl duchovním vůdcem druhé generace obrození, byl tvůrcem bojovného programu českého jazykového nacionalismu, který spočíval v myšlence, že: „Jen ten kdo mluví česky, je Čech“ (Hořejš, 1993, s. 37). Jeho pohřeb 17. 11. 1847 přerostl v první politikou demonstraci.

1.2 Vliv Velké francouzské revoluce v Evropě a v českých zemích

V polovině 17. století dosahovala Francie na kontinentě mocenské převahy. Kolonizovala Indii a Severní Afriku, kde expandovala. Tato převaha vedla k francouzsko-britskému soupeření o obchodní převahu ve světě a v koloniích. To vedlo k válce mezi Anglií a Francií, tzv. sedmileté, kdy Francie ztratila hlavní kolonie jako Kanadu, část Louisiany, Senegal a Indii a Británie se tak stala světovou velmocí. Zřejmě v tomto období se absolutismus stává překážkou dalšího vývoje Francie. Francii vládne Ludvík XV. (1715-1774) a jeho vláda je provázána mnoha intrikami, jeho ovlivňováním ze všech stran, nastává snaha prosadit jednotnou víru. Nástupce Ludvíka XV. Ludvík XVI. S manželkou Marií Antoinettou přebral zemi ve všeobecném úpadku a špatném stavu. Mezi lidem vrcholila nespokojenost, ve Versailles se 17. 6. 1789 sešel tzv. třetí stav, který se prohlásil za Národní shromáždění.

Pevnost Bastila byla dobита 14. 7. 1789 a král Ludvík XVI. uznal pařížskou revoluci. Šlechtická privilegia a feudální vztahy byly zrušeny, vzniká Prohlášení práv člověka a občana, které deklaruje rovnoprávnost, svobodu náboženství a názorů. Lidé se mohou podílet na veřejném životě, svobodně podnikat a vlastnit majetky. Konfiskací a prodejem církevního majetku se umořil státní dluh. Výsledkem revoluce tedy bylo odstranění feudalismu, nastolení občanské společnosti, žena byla zrovnoprávněna s mužem a byla uzákoněna rovnost před zákonem. Bylo osvobozeno podnikání. Provedením odluky církve byl nastolen nový letopočet (1789 = rok 0), vystaven nový revoluční kalendář a vzniklo nové ateistické náboženství, tzv. byla uctívána personifikovaná Svoboda. Revoluce se stala vzorem pro další evropské země, pro utlačované národy a snahy osvícenců, jako byli Češi, Poláci nebo Řekové.

První Francouzská ústava se zrodila 3. 9. 1791, vznikla konstituční monarchie, kde král řídil zahraniční politiku. Ustavuje se nově zvolené Zákonomodárné národní shromáždění. Revolucionáři se dělí na legality, pro které teď revoluce končí, protože dosáhli rovnosti a radikály, kteří chtějí v revoluci dále pokračovat. V této době Prusko a Rakousko uvažují o potlačení francouzské revoluce, vyhlášení války Rakousku ale dříve iniciují Girondisté. Armáda je ale oslabena, vypukne povstání a vzniká Komuna. Národní shromáždění krále sesazuje a probíhají nové volby.

Republika je vyhlášena 21. 9. 1792, Ludvík XVI. je odsouzen a popraven. Ve Francii se vlivem revoluce a války hromadí mrtví a oběti, revoluční Francie představuje

jeden z nejkrvavějších a nejbrutálnějších režimů v historii lidstva, mezi jehož běžné metody patřilo vyvražďování oponentů i s celými rodinami, které v některých oblastech dosáhlo takových rozměrů, že je můžeme označit za první moderní genocidu. Přes všechny pozitivní myšlenky a cíle se ukazuje, že nová republika je daleko horším zřízením, než byla monarchie.

Dochází k jakobínskému převratu, girondisté jsou potlačeni a je nastolena diktatura. Nelze nezmínit důležitou osobu této doby Maximiliana Robespiera, který dodnes zůstává kontroverzní postavou Francouzské revoluce. Rozpoutaný teror Francouzské revoluce se nakonec obrátil i proti samotnému Robespierrovi, který s revolucí prošel celou její cestu až do konce. Robespierre ztratil podporu veřejnosti a po termidorském převratu v r. 1794 je popraven, tím končí revoluce.

Ve Francii nastává díky špatné hospodářské politice a neschopné vládě inflace. Probíhají správní reformy, omezují se občanská práva. V této době, v r. 1799, se začíná čím dál víc hovořit o, toho času prvním konzulovi, Napoleonu Bonapartovi, který během převratu sesadil direktorium a ustanovil vládu konzulů. Výsledky revoluce se schvalují, dochází k reformě policie, práva, Francie se vnitřně posiluje. Napoleon se 10. 11. 1799 ujímá vlády. Začíná podnikat velká tažení do sousedních států. Usiluje o rozdělení Evropy, obsadí Španělsko, vede válku s Rakouskem, tažení do Ruska, ruší Papežský stát. Proti Napoleonovi vzniká Prusko-Ruská koalice, do níž přistoupí i Rakousko. V roce 1804 se stává císařem. Kamkoliv Napoleon se svojí armádou vstoupil, přinesl nejen svévoli a cizí nadvládu, ale také ústavu, likvidaci stavovských výsad a občanskou svobodu. Napoleon chtěl mapu Evropy radikálně změnit, chtěl vytvořit spolek evropských států – federaci, kterou by Francie vedla. Chtěl vytvořit jeden zákoník, jednotnou měnu, jednotnou dorozumívací řeč. V říjnu 1813 v tzv. bitvě národů u Lipska, ale jeho válečné tažení Evropou a Ruskem skončilo, v roce 1814 se bojovalo už jen na území Francie. 6. dubna 1814 Napoleon abdikoval a koncem dubna opustil Francii přesídlením na ostrov Elba. V roce 1815 se ještě v tzv. stodenním císařství pokusil vrátit zpět na francouzský trůn, ale 15. 6. 1815 v bitvě u Waterloo byl poražen. Zbytek života strávil na ostrově Svatá Helena v Atlantském oceánu. Mezitím se na Vídeňském kongresu, který začal na podzim 1814 a trval, až do léta 1815 řešilo, co bude s Evropou dál a jaké bude uspořádání území (Hořejš, 1993).

1.3 Evropa v 1. polovině 19. století

Evropa v 1. polovině 19. století byla obdobím mnoha historických událostí a přeměn politického charakteru v historii, při kterém se lidé dožadovaly svých demokratických práv. Důvodem těchto politických přeměn byla probíhající průmyslová revoluce. Ta začala koncem 18. století v Británii. Evropou se začala šířit po napoleonských válkách. Byla stěžejním bodem změny charakteru ekonomického systému a současně i politiky. Rolníci, kteří byli dříve pevně spojeni s určitou oblastí díky půdě, která patřila nějakému majiteli, na které museli pracovat několik dní v týdnu, ale ostatní dny trávili svobodně, se náhle za prací začali stěhovat do měst. Začali pracovat v továrnách, pracovali 12 – 16 hodin denně a zůstávalo jim jen málo volného času. Dělníci se začali víc zajímat o svá práva a začali se jich dožadovat. Objevily se nepokoje, při kterých se spojila třída dělníků s úředníky, drobnými obchodníky a řemeslníky. V roce 1807 bylo zrušeno otroctví v Británii, v roce 1833 pak ve všech britských koloniích (Svět poznání, 1998, s. 647– 650). Éra napoleonských válek, jen pro zajímavost, také zrodila dva nové potravinářské obory, jednak novodobé cukrovarnictví, kdy byl od roku 1802 třtinový cukr postupně nouzově nahrazován cukrem řepným. Zásobování francouzských revolučních armád s sebou také přinášelo problém, jak řešit uchování potravin. Vzniklo novodobé konzervářství, kdy byly potraviny uchovávány metodou konzervace zavařováním. Do pocínovaných plechovek, kterými Angličané začali zásobovat své válečné loďstvo, byly potraviny uzavírány od roku 1810.

Habsburské říši vládl až do roku 1835 do své smrti a císař svatě říše římské národa německého **František I.** (1768 – 1835). Do roku 1806 se psal František II. V době své vlády zažil krvavé události ve Francii, popravy Ludvíka XVI. a Marie Antoinetty a ty ho zasáhly a velmi ovlivnily. Báł se, že by také tak mohl skončit a proto představa revoluce se v jeho mysli stala tím nejhorším, co by ho mohlo potkat. Proto se snažil potlačit každou změnu poměrů, chtěl se vrátit k osvědčeným vladařským praktikám a to k absolutismu, policejnímu pořádku a ke konzervativním hodnotám. První půlka jeho vlády spočívala v převážně neúspěšných válečných střetnutích s napoleonskými armádami, pro jeho druhé období vlády se vžilo označení „metternichovský absolutismus“. Byl to panovník s úrovní pilného a konzervativního úředníka, jeho vládu charakterizovala řada neúspěšných válečných bojů s napoleonskými armádami. Přesto se za jeho vlády uskutečnily zlomové okamžiky evropské historie: Francouzská revoluce, krvavé napoleonské bitvy, první národně osvobozené boje v Itálii, Řecku, první fáze průběhu národního obrození,

nástup průmyslové revoluce. Za císařovy vlády se začaly budovat první železnice, Vídní se začaly prohánět první bicykly zvané dreziny, na Dunaji začaly plout první parníky, továrny byly plné strojů a parních pohonných jednotek. Nastávaly změny a pokroky, ale také celou říši ovládal rozrostlý byrokratický aparát, všudypřítomný policejní dohled, kontrola a sledování soukromé korespondence, cenzura. České dějiny se v této době dočkaly první fáze procesu národního obrození a nástupu průmyslové revoluce. Asi od roku 1810 ovládl rakouskou politiku kníže **Klemens von Lothar Metternich** (1773 – 1859), celým jménem Klemens Václav Nepomuk Lothar Metternich – Winneburg – Ochsenhausen, vévoda z Portely, velvyslanec, diplomat, který stejně jako císař František I. zastával tzv. potřebu *status quo ante* (obnovit staré pořádky, které existovaly dřív), faktický strůjce rakouské politiky od let 1809 - 1810 do revolučního roku 1848, tzv. metternichovského absolutismu. Na vrchol kariéry dosáhl v závěru napoleonské éry a v období mírového vídeňského kongresu v letech 1814 – 1815, poté faktický strůjce rakouské politiky od let 1809-1810 do revolučního roku 1848.

O dalším uspořádání ponapoleonské Evropy po „bitvě národů“ u Lipska se rozhodovala na vídeňském mírovém kongresu r. 1814. Na evropské trůny se všude, kde to bylo možné, měly vrátit staré dynastie, takže došlo o vrácení Evropy v prostoru a čase o epochu zpět. František I. Nechtěl lepší svět, nechtěl experimentovat. Chtěl žít po staru, nikam nespěchat, s ničím nehýbat. Věřil, že důsledkem destabilizace kontinentu za Francouzské revoluce bylo osvícenské reformátorství. Dochází k vědecko-technické revoluci.

1.4 Vědecko - technická revoluce

V této kapitole bych se ráda zmínila o velkém mezníku doby, o období mezi lety 1781 – 1848, o které píšete ve své bakalářské práci.

V roce 1781 byl vydán josefínský toleranční patent a došlo ke zrušení nevolnictví. Lidu byly státem přiznány práva a svobody a to nejen osobní, lidské a občanské, ale i podnikatelské. Tímto, obrazně řečeno, začalo národní obrození. Revoluční rok 1848 ukončuje významnou etapu národního, kulturního a politického sebeuvědomění českého národa a završuje první fázi industrializace Čech a Moravy. V tomto vymezeném období se stará feudální společnost proměnila v komplikovaném a v prudce se zrychlujícím historickém procesu proměnila v kapitalistickou společnost. Zatímco naše habsburské země byly zaostalé, bez vlastní státnosti, s neúplnou sociální strukturou, chyběla nám

česká inteligence a bohatá podnikatelská vrstva, tak Anglie, kde se již od 17. století neválcilo, od 14. století zde neexistovalo nevolnictví a země oplývala velkým množstvím surovin ze svých kolonií, začínala mít na přelomu 18. a 19. století velký technologický náskok. V roce 1769 vynalezl Skot James Watt parní stroj a zřejmě tento vynález odstartoval nástup vzniku novodobého průmyslu, čili tzv. první průmyslové revoluce. James Watt vylepšil starší technologické předlohy tohoto pohonného mechanismu k relativně spolehlivé provozuschopnosti (Hořejš, 1994, s. 35). Průmyslovou revolucí tedy můžeme nazvat proces, kdy je lidská práce nahrazována strojovou výrobou a řemeslná a manufakturní výroba nahrazována tovární výrobou. Proces se nejprve projevil na venkově v zemědělství. Začali se vyrábět mechanizované žací a secí stroje a mlátičky, práce se zrychlila a zjednodušila, stroje odváděly práci za mnoho lidí a pro tolik zemědělců přestávala být práce. Obyvatelé z venkova se proto začali stěhovat do měst. Ve městech vznikaly na předměstí nové továrny na výrobu textilu, železa, rozvíjel se chemický průmysl, těžilo se uhlí a ruda. Pro nové dělníky se stavěly činžovní domy. Začaly se budovat novodobé silniční sítě a železniční tratě.

Jediným státem, který měl na přelomu 18. a 19. století parní stroje, byla Anglie a ta si tento výrazný technologický předstih před ostatním světem velmi chránila. Až do roku 1825 zde platil nekompromisní požadavek na utajení všech metod výroby strojů, strojní odborníci měli zákaz emigrovat a za porušení těchto nařízení byly udělovány ty nejpřísnější tresty. Britští podnikatelé nechtěli přijít o svůj monopol na strojovou výrobu a tak stát vydal přísné trestní sankce na vývoz strojů ze země. To mělo za následek zvyšování technologického náskoku Anglie a na druhou stranu brzdění civilizačního pokroku světa. Do Anglie se začalo z ostatních zemí jezdit na průmyslovou špionáž, mechanici – špioni zde shlédli novinky, které obkreslovali. Pokoušeli se uplatit britské konstruktéry, aby jim pomohli s technickou dokumentací a dokonce se těžké parní stroje kradly, aby byly následně rozebrány a tajně se dovezly do Evropy, kde se pak opět složitě skládaly a podle odcizeného vzoru začaly vyrábět. Revoluční technologické myšlenky se však bez ohledu na hustotu věžeňských mříží začaly rychle šířit i k nám. Nejvíce se začala revoluce projevovat v textilní výrobě, souviselo to s příznivou populační křivkou a s růstem životního standardu, kdy byla po textilu značná poptávka. A právě v textilních továrnách se odehrála první fáze průmyslové revoluce. Také zde stroje nahradily ruční práci textilních dělníků a výroba se zrychlila. Technologický převrat se ale neodehrál okamžitě, byl pozvolný, uskutečnil se v časovém horizontu mnoha desetiletí. Znamenal

ale naprosto zásadní zvýšení produktivity lidské práce. V českých zemích, kde měla textilní výroba sice tradici a řemesla jako přadláci, tkalci, pláteníci, soukeníci a barvíři existovala po staletí, ale byla technologicky hodně zaostalá. Proto i u nás byl zájem na importu textilních strojů a zavedení je do výroby. Efektivita práce vlivem mechanizace stoupala raketově o několik tisíc procent. Vznikaly nové firmy, továrny a závody, pára se začala úspěšně a rychle prosazovat v dolech, v továrnách, zemědělství a na železnici. (Hořejš, 1994).

Vznikl nový obor techniky zaměřený na strojovou výrobu, tj. hromadné výroby strojů určených pro práci v jiných odvětvích ekonomiky, zemědělství a dopravy – strojírenství, které se stalo hlavním technickým oborem a díky němu začaly existovat a rozvíjet se ostatní druhy průmyslu. První strojírenská česká a moravská centra se začala vytvářet kolem roku 1830.

Zde bych se také zmínila o sociálních důsledcích průmyslové revoluce, která sice práci dělníkům usnadnila, zefektivnila a zrychlila, ale měla zákonitě i velmi nepříznivý efekt a to zbídačování a nezaměstnanost. Ve společnosti začaly vznikat dvě společenské vrstvy a to dělníci a buržoazie, továrníci, obchodníci a bankéři, tzv. novodobí kapitalisté podnikatelé. V továrnách ale nepracovali jen dospělí, i mnoho dětí při mnohahodinové namáhavé práci, která však nebyla tak finančně hodnocena, jako práce dospělých, pomáhalo živit rodinu. Dělníci zakládali svépomocné dělnické spolky, které měly společnou pokladnu, ze které se, v případě zranění dělníka, nemoci a smrti, vypláceli peníze sirotkům a vdovám. Dělníci začali jednat se zaměstnavateli a organizovali stávkový. Revoluce v průmyslu způsobila také revoluci v bydlení. Stavěly se nové domy pro dělnictvo, tzv. činžáky. Aby mohly do práce i ženy, vznikaly pro děti první opatrovny. Díky nástupu parních lodí a lokomotiv bylo dováženo mnoho exotického zboží a samotné cestování se stalo rychlejší a pohodlnější. Vznikl telegraf, který přispěl k lepší komunikaci.

Jako představitele průmyslové revoluce, který pro české národní obrození vykonal tolik jako např. F. L. Čelakovský nebo K. J. Erben a určitě zde stojí za zmínku, jsem si vybrala průmyslníka **Vojtěcha Lannu** (1805 – 1866). Ten v této době poskytoval svým podnikáním práci mnoha lidem a jejich rodinám. K jeho dílům patří např. Řetězový most v Praze, pražská nábřeží, pražský vodovod na Novém městě, první pražské nádraží. Za jeho podpory vyrostl kladenský uhelný, železářský a průmyslový komplex, z kterého do Prahy vybuďoval buštěhradskou dráhu (Hořejš, 1994).

2 CÍRKEV A PENITENCIARISTIKA

2.1 Počátky vlivu církve ve vězeňství

František Josef Řezáč začíná svou rozpravu o vězeňství v roce 1852 úvahami o tom, že ani starověké Řecko ani Řím neznaly slitování s vězněm, otrokem, zajatcem... Připouští, že snad při Lectisterniích (bohoslužebné oslavy božstev Jupitera, Junony, Minervy a Diany) byli vybraní provinilci jednou za pět let propouštěni. Smutně konstatuje: „*Když vzdělané Řecko a Řím se k vězňům chovaly s největší krutostí – a často i pro zábavu, co lze pak očekávat od Egyptanů, Peršanů či oblastí babylonských a sumerských?*“ (Viz. Lewis Lyons, Historie trestu, 2003, jenž v souladu s realitou systematicky shrnuje všechny druhy trestů, jež kdy lidstvo vymyslelo).

Ani Židé se nechovali k vězňům humánně, ale přece jen mírněji než pohané. Dokonce je o určitých svátcích propouštěli na svobodu (např. o Velikonocích), zejména zchudlé dlužníky, přesto ani Židé nedospěli k pravému účelu věznění lidí. Během jejich migrace z Egypta do domoviny (Kanaán) pod Mojžíšovým vedením, obdržel Mojžíš při pochodu Sinajskou pouští Desatero příkázání.

Desatero je souhrn zákonných povinností občanů, ale protože neobsahuje zmínku o trestu, není zákoníkem. Rozsáhlé soupisy prohřešků i trestů však najdeme v prvních pěti biblických knihách, známých jako Tóra (zákon). Biblické tresty jsou v souladu s tresty z Chammurabiho zákoníku, což židovské společnosti vyhovovalo (Lyons, 2004).

Poskytování pomoci vězňům mělo zpočátku individuální a neorganizovanou formu. Ve Starém zákonu lze vysledovat v základních příkázáních spojitost s poskytováním pomoci bližním: „*Bližního svého budeš milovat jako sebe samého*“. Podobně ve skutcích tělesného milosrdenství se uvádí sedm skutků, týkajících se pomoci v těchto oblastech: „*Hladové budeš krmit, žíznivé napájet, nahé odívat, pocestných se ujímat, vězně vykupovat, nemocné navštěvovat a mrtvé pochovávat*“ (In: Oláh, Schavel, Ondrušová, Navrátil, Bible 1991, 2009).

Podle biblické knihy Exodus obdržel Mojžíš kolem roku 1300 před naším letopočtem přímo od Boha dvě kamenné desky, na nichž byla zapsána pravděpodobně nejznámější řada zákonů. Desatero příkázání a jeho základní principy dnes obsahují zákoníky na celém světě (Lyons, 2004).

Je zřejmé, že samotná prikázání, skutky či zákony měly značný účinek v době prvního křesťanství z časů Mojžíšových a dochovaly se až do současnosti. Křesťanství bylo tudíž založeno především na morálních zákonech a solidaritě, z čeho vyplývá, že pomáhalo všude tam, kde se nestačila postarat rodina, stát a jiné další instituce (Oláh, Schavel, Ondrušová, Navrátil, 2009).

Biblické zákony uvádějí přímé spojení s Bohem tvrzením, že jsou „napsané prstem Božím“. Každý kriminální skutek byl totiž porušením boží vůle a musel být potrestáný. V židovské filozofii naplňoval trest tři účely: odplatu (trest za zločin), odstrašení (dostatečně tvrdý trest, aby pachatele trestných činů odstrašovalo od páčání další trestné činnosti) a pokání – jako pokus o získání božího odpuštění.

Zajímavý byl přístup k ukládání trestu za neúmyslné zabití, který se ukládal jako trest vyhnanství do jednoho ze šesti vybraných ochranných měst (ve spojení s duchovním). O vyhnanství do ciziny se neuvažovalo, protože tam by pachatel mohl být nucen uctívat cizí bohy. Vyhnanství trvalo až do smrti nejvyššího městského duchovního. Pokud nejvyšší duchovní zemřel týden po té, co byl pachatel poslán do vyhnanství, byl pachatel osvobozen. Pokud však působil mladý a zdravý duchovní, strávil pravděpodobně svůj život v zajetí.

Vězňové byli ubytováni na náklady města, protože zde žili proti své vůli. Rodina nejvyššího duchovního je živila a oblékala – pravděpodobně proto, aby nejvyšší duchovní neočekávaně neskončil svůj život (Lyons, 2004, s. 32-33).

Teprve s příchodem křesťanství se obnovila původní lidská práva, jichž ani vězeň nesmí být zbaven (Řezáč, 1993).

Nástup křesťanství

Císaři Konstantin (306 – 337) a Licinius (308 - 324) podepsali roku 311 první milánský edikt, který povoloval v západní části Římské říše křesťanskou víru těm, kdo již věří, ale s výhradou, že nikdo další již nebude přijímán do církve. Teprve druhý milánský edikt roku 313 dal křesťanům plnou svobodu (*liberam potestatem*). Licinia, který navzdory podpisu ediktu pronásledoval křesťany nadále, Konstantin porazil roku 324 a nechal ho roku 325 popravit. Tím se Konstantin stal samovládcem a mohl začít uskutečňovat svůj dávný plán, aby z křesťanství učinil jediné náboženství v říši.

Hned v prvních letech po vyhlášení náboženské tolerance sledoval císař Konstantin se živým zájmem církevní vnitřní život. Záleželo mu na klidném řešení otázek, které církví otrásaly. Stát potřeboval její pomoc především jako mocné mravní veličiny; spatřoval v ní prvek, který už nemůže být přezírán ve vykonávání spravedlnosti a při odstraňování bídy, protože byla vedena láskou k člověku (Bednář, 1934, s. 23).

Již roku 324 vydal vzpomínaný císař Konstantin manifest, v němž žádal, aby každý vstoupil do „skvělého domu pravdy“. Pokud by soudci nebo žaláři kladli biskupům překážky, měli být potrestáni pokutou dvou liber zlata. Justinián uložil soudcům přijímat stížnosti uvězněných osob a stanovil náklady na provoz vězení (Bajcura, 2008).

Konstantin mimo jiné dal i jistá práva biskupům ve světském soudnictví, kněze osvobodil od veřejné služby apod. Zrušil nelidské tresty, zvláště ukřižování. Zakázal vpalovat otrokům potupné znamení na čelo a prodávat děti.

2.2 Působení církve ve vězeňství ve středověku

Tato kapitola je záměrně vložena na dokreslení cíle bakalářské práce, jež je svým zaměřením i oslavou práce kněží, kteří se ve vězeňství angažovali. Je vlastně převyprávěním kapitoly pocházející z práce M. Jůzla (Sociálně pedagogická role církve v penitenciární praxi, 2011, s. 42-44).

V období pátého až osmého století byla řeckořímská kultura vystřídána v Evropě novou, feudální kulturou.

Středověká Evropa, sociálně diferencovaná na jednotlivé stavy i v rámci těchto stavů, s přísnou hierarchií lenních vztahů a závislostí, si postupně vytvářela nové výchovné systémy, odpovídající v každé oblasti stupni dosaženého hospodářského a kulturního vývoje. Vedoucí ideologie evropského středověku – křesťanství – se stalo oporou feudální kultury, v níž Bůh představoval nejen nejvyšší duchovní princip, ale i nejvyššího vládce nad světem a lidmi. Úsilí papežů, jako vrcholných představitelů církevní moci, směřovalo k dosažení mocenského primátu jako předpokladu pro naplnění duchovního poslání církve a dosažení jejího dominantního mocenského postavení ve světě (Jůva & Jůva, 1997).

Proti chaosu světských rozdrobených feudálních panství postavila církev centralisticky uspořádanou organizaci duchovní, ekonomické a politické moci v čele s římským papežem. Její důležitou součástí byl i monopol v oblasti kultury a náboženství,

zasahující prakticky celou oblast školství a většinu institucí vědeckého bádání. Veškeré zdroje kulturního, etického, politického a právního myšlení byly v rukou duchovenstva.

Výchozí principy církevního pojetí moci a jejího uplatňování ve společnosti vyjádřil již na počátku nové epochy vývoje křesťanství biskup Aurelius **Augustinus** (354 - 430). V díle O státě božím (De civitate Dei – napsáno v letech 412 - 427) je Augustinovi centrem filozofie náboženská víra, bez níž není ani poznání, ani pravdy. Proti pozemskému hříšnému světu staví obraz „božího státu“ jako ideál, k němu je třeba směřovat. Neodmítá antické základní etické ctnosti, jako byla moudrost, spravedlnost, statečnost a uměřenost, k nim však přidává tři základní křesťanské ctnosti – víru, naději a lásku. Proto za cíl výchovy považuje pěstování víry, kterou se člověk stává občanem božího státu (Jůva & Jůva, 1997).

Právě tehdejší rozvrstvení duchovních hodnot, demoralizace širokých vrstev a zvláště úřednictva a sociální stíny Augustinovy doby vedly k tomu, aby silně zdůraznil poslání státu na mravním poli. Hodnotu státu lze měřit podle toho, co miluje lid: Je-li sjednocen v lásce k dobru, stává se sám lepším, je-li sjednocen v lásce ke zlu, stává se zlým.

Stát má podle Augustina mravní charakter; jeho výše se měří podle ideálů, které mu tanou na mysli a k nimž směřuje. Existuje tedy dvojitá vláda, despotická a vláda, která se stará o lid. A protože stát je v plánu božím, a má především zabezpečovat mír a klid, chránit občany proti zevním nepřátelům a udržovat řád uvnitř. Normou všech zákonů má být spravedlnost: „Kde není spravedlnosti, není ani práva“ (Bednář, 1934, s. 26). Z těchto postulátů nepřímo vyplývá vztah k vězňům a slušné zacházení s nimi. „Obecní dobro“ v nejvlastnějším smyslu je pevným základem a nejpevnější sociální páskou pro státní moc. Projevuje se u vládnoucích i poddaných. Násilí ustupuje radostné poslušnosti z lásky; cestou k tomu je právě křesťanství. A odtud pramení i poměr státu k církvi: stát potřebuje církve a církve potřebuje stát. Neodporují-li státní nařízení náboženským požadavkům, ukládá církve svým členům poslušnost a vytváří svým jednáním v jejich srdci pravý duchovní vztah ke státu. Stát se má na druhé straně podrobit specificky náboženské a mravní povinnosti a autoritě církve na těchto polích. Jeho posláním je podporovat náboženství a chránit církve (Bednář, 1934, s. 27).

Poměr mezi státem a církvi nemá být vzájemným zápolením o vnější moc, ale přátelskou spoluprací. Církve je autonomní ve věcech náboženských; může tedy konat

kázeň nad nehodnými členy, a stát nemá tento výchovný prostředek rušit (Bednář, 1934, s. 27). I z toho lze usoudit, že Augustin podporuje prolínání moci církevní a světské na vězně; jde o humánní záměry charitativní péče o vězně v rámci dané spravedlnosti.

Augustinovo učení o dvojím státu a dvojí moci bylo teoretickou přípravou pro budoucí vznesení požadavku na plné podřízení světské moci církvi. Vyústěním těchto církevních úvah se stala známá teorie dvou mečů, která na základě mystického výkladu tvrzení z Evangelia svatého Lukáše hlásá, že Bůh k ochraně křesťanstva poskytl lidstvu dva meče – duchovní a světský. Podle toho představitelé církve tvrdili, že Bůh dal k ochraně křesťanstva papeži dva meče; jeden aby si ponechal a druhý propůjčil panovníkovi – císaři. Přívrženci císaře naopak prosazovali, že světský meč svěřil Bůh přímo panovníkovi, tudíž jeho moc není závislá na církvi. Tento spor o prioritu v politickomocenském vztahu církve a státu po dlouhé historické období naplňoval jak stránku nábožensky – ideologickou, tak i stránku mravní a právní ve středověkém myšlení (Adamová, 2006, s. 26). A to se trvale usadilo i v etickém, charitativním poměru církve k vězňům.

Na Augustinovo učení navázal i jeden z nejvýznamnějších bohoslovců své doby, papež **Řehoř I. Veliký** (asi 540 -604). Mimo jiné (např. zakladatel benediktýnských klášterů) jej v roce 577 papež Benedikt I. jmenoval jedním ze sedmi jáhnů – kardinálů, kteří měli za úkol pečovat o římskou chudinu, ke které bezesporu patřili i propuštění vězňové. Velké uznání patří Řehoři I. i za zvelebení bohoslužebných úkonů a zpěvu, jehož výsledkem je nesmrtelný gregoriánský chorál. Jeho největšími díly jsou „Mravní výklady knihy Jób“ a „Homilie svatého Řehoře“, jež představovaly kázání pro věřící lid i pro mnichy.

Veliký vliv hospodářské základny na utváření života církve a tak i církevních dějin je nesporný. Církev založená na vůli svého Pána žila z téže vůle na tomto světě a je zasazena do jeho společenských řádů. Má své hmotné potřeby. Mezinárodní charakter církve přispíval ke zvýšení vlivu biskupů. Původně udržovali mezinárodní spojení mezi obcemi apoštolové, kteří byli neustále na cestách. Čím více apoštolství ustupovalo pevné organizaci obcí, tím více získávali na vážnosti a potřebnosti biskupové. Ti již od druhého století se podle potřeby scházeli na provinciálních a později celocírkevních synodech (koncilech), na nichž řešili společné otázky. Usnesení z těchto koncilů se postupně stávalo závazným pro všechny zastoupené obce.

Tím obce splynuly v jeden uzavřený, ústředně nadnárodně řízený celek. Co tím jednotlivé obce ztratily na volnosti, to získal na síle celek. Tak se formovala katolická církev i její ekonomická dimenze (Rektořík, 2000, s. 20). Křesťanství se dokázalo o sebe postarat, hledělo do budoucnosti, bylo schopné řídit svou ekonomiku, organizaci a rozvoj v nadnárodním měřítku. I to mělo svůj význam v pozitivních zásazích do vězeňství.

Nicméně v roce 1198 schválil papež Inocenc III. novou řeholi Nejsvětější Trojice (zvané lidově trinitáři), již založil Francouz, svatý **Jan z Mathy** (1154 či 1160 – 1213). Ten na základě vidění dvou spoutaných otroků vyrozuměl, že ho Bůh volá k práci s nimi. Trinitáři se proto zaměřili na vykupování křesťanských zajatců z mohamedánského otroctví zejména z Afriky a podařilo se mu tak osvobodit přes 300 otroků. V další etapě se zasloužil o zřizování klášterů a domy milosrdenství pro vykoupené zajatce (Oláh, Schavel, Ondrušová, Navrátil, 2009, s. 13).

Za Jana z Mathy lze právem zařadit ještě Španěla, svatého **Rajmunda Nonnatuse** (1202 – 1240). I on se zasvětil v řádu Matky Boží na vykupování křesťanských zajatců. V Alžíru dokonce neváhal sám se stát otrokem výměnou za svobodu nemocných a duchovně ochablých křesťanů. Jeho velkou zásluhou bylo i obrácení několika mohamedánů na křesťanství, za což si však vysloužil zbičování, věznění a zavření úst doslova na zámek. Zemřel cestou zpět do Říma, když ho povolal sám papež Řehoř IX.

Bylo to opět vlivem křesťanství a jemu oddaných panovníků, kteří se zasadili o renesanci vstupu církve do vězeňství. První začal být v roce 1252 na poplach španělský král Alfons X. proti bídnému stavu vězňů a v Itálii to byl biskup milánský, svatý **Karel Boromejský** (1538 – 1583), jenž podporuje principy humánnosti a uspokojování základních potřeb vězňů a jehož odkaz přetrvává u nás dodnes, tudíž bude na dalších stranách ještě vzpomenut. Ve Francii ve stejném duchu působí obětavý kněz **Claudius Bernard** a především svatý **Vincenc de Paula** (1581 – 1660), který na vlastní kůži pocítil hrůzy vězení a to navíc v Africe. Proto dobře věděl, čeho se vězni nedostává a co prožívá. Pod svým životním heslem „Sloužit chudým znamená jít k bohu“ všestranně pomáhal i vězňům a zajatcům. Jeho myšlenky charitativní služby mají dodnes význam pro sociální a společenský vývoj Evropy, vězňů nevyjímaje.

Vysoce humánní přístupy charakterizované láskou k bližním, pomocí chudým, péčí o nemocné a potřebné se odrážely i ve vězeňství. Jejich příkladem je i svatý **František z Asisi** (1182 – 1226), vlastním jménem Giovanni Battista Bernardone (a řád klarisek –

pojmenovaných podle jeho první ženy Kláry, jejichž členkou byla např. i Anežka Česká), jenž dokázal ztotožňovat chudé a nemocné s Kristem, který byl také takový a sám byl nakonec zajatcem i popravený ukřižováním. Také blahoslavená **Zdislava z Lemberka** (asi 1220 – 1252?) a další.

Za dovršení humánních snah církve lze považovat i skutečnost, že v roce 1513 nejprve v Janově a pak také v Miláně byl obnoven Valentiánův zákon, aby na tři významné svátky (vánoční, velikonoční a na den svatého Jana byli propuštěni uvěznění dlužníci). Takto se pomalu navracely lidské přístupy k vězňům.

2.3 Role církve v současné penitenciární praxi

Rovněž tato kapitola vychází z pojednání M. Jůzla Sociálně pedagogická role církve v penitenciární praxi, 2011.

S nástupem francouzské revoluce se stala charitativní činnost, teď už přístupná i pro laiky, jedním z hlavních pilířů politického a sociálního programu. Ve Francii dochází ke znárodnění církevního majetku, ke zrušení řeholních řádů a znárodnění nemocnic, a v důsledku toho ztrácí církve postupně v Evropě prostředky, které jí po staletí sloužily k dobročinnosti. Bylo třeba začít znovu od základů na platformě jak hmotné, tak kulturní (Messina, 2005, s. 120).

Pomineme-li ono neblahé období v dějinách katolické církve, jedno jí nelze upřít, a to, že církve vtiskla vězeňství ať v dobách dávno minulých či pozdějších režimů – tedy to, co se uplatňovalo v kláštorech: cely, izolace na samotkách, tvrdé lůžko, omezení potravy - půst, mlčenlivost apod. (Chreňo, 1994, s. 194).

Tento zajímavý postřeh uvádí i **Michel Foucault** (1926 – 1984) ve svém díle Dohlížet a trestat, jenž se promítá nejen do vězeňství. „*Rozvrh času je staré dědictví. Jeho striktní model nám nepochybně vsugerovala klášterní společnost. Ten se rychle rozšířil. Jeho tři hlavní postupy – stanovit rytmus, vnutit určená zaměstnání, regulovat cykly opakování – se velice brzy objevují v kolejích, dílnách, ve špitálech. V rámci starých schémat neměly nové disciplíny nejmenší potíže se prosadit...*“ (Foucault, 2004, s. 217). „*Církevní řády se staly v průběhu staletí mistry v disciplíně: byly experty v otázce času, dokonalými techniky v otázce rytmu a pravidelných činností.*“ (Foucault, 2004, s. 218). Tím byly položeny základy disciplíny obecně, z nichž se postupem času vyvinul ve vězeňství fenomén, nazývaný dnes režim.

Jako doklad časovaného režimu lze uvést příklad denního řádu, sestaveného v roce 1838 francouzským politikem a novinářem **Léonem Faucherem** (1803 – 1854) pro Ústav pro mladé vězně v Paříži:

Článek 17. Den začíná pro vězně v šest hodin ráno v zimě, v pět hodin v létě. Práce potrvá devět hodin denně v každé roční době. Dvě hodiny budou věnovány studiu. Práce a den končí v devět hodin v zimě, v osm v létě.

Článek 18. Vstávání. Při prvním znamení bubnu musí vězňové vstát a v tichosti se obléknout, zatímco dozorce otevře dveře cel. Při druhém znamení bubnu musí být již vzhůru a stlát si lůžko. Při třetím seřadí se podle pořádku, aby mohli přejít do kaple, kde je konána ranní modlitba. Mezi znameními bubnu jsou pětiminutové intervaly.

Článek 19. Ranní modlitba je vedena katechetou a po ní následuje čtení morálních či náboženských textů. Toto cvičení by nemělo trvat déle než čtvrt hodiny.

Článek 20. Práce....

Článek 21. Oběd....

Článek 22. Škola. ...vězňové se seřadí a vstoupí po odděleních do školy. Výuka trvá dvě hodiny a je zasvěcena střídavě čtení, psaní, rýsování a počtům.

Článek 27. Poté provádí některý vězeň nebo dozorce čtvrt hodinovou četbu, týkající se nějakých myšlenek či nějakého dojemného skutku, a následuje večerní modlitba (Foucault, 2004, s. 37 - 38). Všimněme si i zařazení častých modliteb. Vidíme, že rozjímání, jímž je řád (režim) prosycen, dodává církvi další pozitivní body ve vězeňství v působení na vězně (in: Jůzl, 2011, s. 58).

Penitenciární charitativní činnost církve v moderní době by nebyla úplná bez „kněze šibenic“, Svatého **Josefa Caffasa** (1811 – 1860), který poskytoval duchovní pomoc odsouzeným, byl útěchou i pro vězně a odsouzené k trestu smrti a také pro ty, kteří vyšli z vězení, hledali práci a chtěli se znovu zapojit do společnosti.

Caffassa se stal knězem a učitelem morální teologie v Turíně a od roku 1848 byl rektorem Kněžského konviktu. Z hlediska penitenciaristiky bylo významné jeho působení v turínské věznici, do níž často docházel (a tím si vysloužil svou přezdívku Kněz šibenic). Při své duchovenské péči působil na odsouzené vězně tak účinně, že mnozí se obrátili na správnou cestu. Znamé je jeho duchovní ulehčení 68 vězňům poslaných na popravu. Podařilo se mu u nich vyvolat pokoru, s níž podstoupili smrt jako zadostiučinění za své

spáchané hříchy. Byl přesvědčen, že upřímná lítost jim přinese vykoupení do nebe. Caffasa byl současníkem dona Bosca a **Josefa Cottolengy** (1786 – 1842), se kterými spolupracoval. Zejména Bosca podporoval (Messina, 2005, s. 123).

Cottolengo vynikal jako zakladatel charitativních domů – jako první založil dům Boží prozřetelnosti a po nich ještě Dům víry, Dům naděje a Dům lásky. V souvislosti s nimi působil i v Ústavu svaté Thajdy, v němž byly vychovávány padlé dívky (jež byly svým způsobem také vězeňkyně), a už proto zaslouží být vzpomenuť v tomto pojednání. (Messina 2005, s. 123).

Ani ve dvacátém století neskončila charitativní činnost církve ve vězeňství. Musela se však přizpůsobit nové moderní době a vložit do ní nové prvky. Jestliže v minulosti přinášela charitativní činnost potřebným bezprostřední a dočasnou pomoc, ve dvacátém století, při nabízejících se technických vymoženostech doby a nových, sociálně citlivějších přístupů, se snažila vtahovat do společenského života osoby, které žily různým způsobem na okraji společnosti. Jednalo se opět o jedny a tytéž případy: bývalé i současné vězně, prostitutky, Romy, nejrůznější ubožáky, osoby společensky nepřizpůsobivé a duševně zaostalé. Proto se charitativní činnost soustřeďuje na boj proti alkoholismu, drogám, nevyléčitelné osobě (zejména nemocné rakovinou) apod.

Mezi významné osobnosti, starající se o vězně, zejména o vězeňkyně a trestankyně, patří ve Francii **sestra Leonida** (1853 – 1944) z řádu Panny Marie a Josefa, která jim zasvětila celý svůj život. Jejím specifickým údělem bylo věnovat se odsouzeným k trestu smrti až do poslední chvíle.

Obdobně se chovali např. v Belgii **otec Petit**, v Portugalsku **otec Cruz** (zemřel roku 1948), zvaný portugalský Vincenc z Paula a ve Španělsku otec **Andrés Manjon**, v Polsku tak zvaný Boží blázen **Adam Chmielowski**, známý pod jménem bratr Albert (1845 – 1915) a pak řada dalších v Itálii (**Giovanni Calabria, Luigi Monza, don Orion a Giuseppe Moscati**). Přestože přímo s vězni nepracovali, do sféry jejich zájmu a péče o ně patřili vzhledem k všeobecnému přístupu k „nejchudším mezi chudými“.

Z časů moderní doby, kdy prokazatelně registrujeme ve vězení příklad vlivu duchovních na vězně, je známa smutná kazuistika vraha italské panny a mučednice, svaté **Marie Goretti** (1890 – 1902), již ubodal její zamilovaný sused. Jmenoval se Alessandro Serenelli (1882 – 1970). Po vraždě mladičké dívky byl zatčen a odsouzen ke třiceti letům vězení. Propuštěn byl po dvaceti osmi letech. V průběhu výkonu trestu odnětí svobody se

obrátil na katolickou víru a po propuštění se stal ošetřovatelem v nemocnici bratří kapucínů. Do konce života vedl zbožný život křesťana (Chlumský).

Za vrchol charitativních přístupů ve 20. století lze považovat katolickou řeholnici, misionářku a humanitární pracovníci, **Matku Terezu** (1910 – 1997), vlastním jménem Agnesě Gonxhe Bojaxhiu. Její mnohé předchůdkyně ze středověku (např. u nás sv. Zdislava z Lemberka, svatá Alžběta v Německu a řada dalších) při své dobročinnosti zemřely příliš mladé, ale Matka Tereza, přes svou subtilní postavu a chatrné zdraví se dožila úctyhodných 87 let. Po celé období svého života se snažila pomáhat všem potřebným, zejména starým a nemocným lidem za neúnavného šíření křesťanských myšlenek. Zajisté mezi nimi byli i propuštění vězni. V roce 1984 avštívila i Československo a založila v Praze Na Zátorce útulek své kongregace Misionářky milosrdenství a obdobný útulek v roce 1992 na Slovensku v Bratislavě – Rači. Ideje Matky Terezy jsou stále živé. Bojovala proti potratům, malomocenství, stala se i čelnou představitelkou hnutí Pro-life. Její filozoficko-teologické glosy mohou posloužit i v pastorační činnosti kněží působících v penitenciární praxi: „*Pokaždé, když s námi přijdou lidé do styku, mají se stát jinými a lepšími už tím, že nás potkali. Musíme vyzařovat lásku Boha. On, hladovící po lásce, hledí na tebe. Žizní po dobrotivosti a prosí tě. Z lásky k pravdě je nahý a doufá v tebe. On, z přátelství nemocný a uvězněný, to od tebe žádá. Je bez přístřeší a prosí o útulek ve tvém srdci. Chceš být pro něho tímhle vším?*“ (Messina, 2005, s. 139).

„*Musíme poskytovat okamžitou a účinnou službu nejchudším z chudých po celý čas, kdy nemají nikoho, kdo by jim pomohl. Dávat jíst hladovým: nejen potravu, ale i boží slovo. Dát pít žiznivým: nejen vodu, ale i poznání, pokoj, pravdu, spravedlnost a lásku. Oblékat nahé: dát jim nejen šaty, ale i lidskou důstojnost. Dát přístřeší bezdomovcům: nejen obydlí z cihel, ale i srdce, které chápe, které chrání, které miluje. Ošetřit nemocné a umírající: nejen tělo, ale i ducha a mysl.*“ (Messina, 2005, s. 139).

Stejný obdiv jako Matka Tereza zaslouží ve 20. století neméně vzácná osobnost, svatý otec **Pio z Pietrelciny** (1887 – 1968). Jak opět uvádí Messina (2005), život otce Pia je pro současnou dobu „otevřenou knihou“, v níž se každý může učit františkánské pokoře; jak příznačné pro práci kněží ve vězeňství při jejich pastorační činnosti. Vždyť vést duše ke Kristu modlitbou, obětí a svátostí pokání bylo prvořadým posláním otce Pia v jeho křesťanském životě a podle jeho příkladu postupují i vězeňští duchovní. Kromě toho založil v roce 1956 i nemocnici nazvanou Dům úlevy v utrpení (Casa Sollievo della

Sofferenza), jakési nemocniční město v San Giovanni Rotondo, charakterizované jako jedno z nejkrásnějších a nejmodernějších nemocničních zařízení na světě. I zde si může vězeňská služba vzít příklad nejen technického vybavení nemocnice, ale především ve způsobu léčby a duchovního zacházení s pacienty – příkladem může být moderní vězeňská nemocnice s Ústavem pro výkon zabezpečovací detence v areálu Vazební věznice v Brně zřízený v roce 1998. (In: Jůzl, 2011 ss. 67-69).

2.4 Osobnosti církve v českém vězeňství

Je zřejmé, že poslední měsíce roku 1989 a rok 1990 přinesly do českého vězeňství určitý chaos plný očekávání ze strany společnosti, vězeňského personálu a vězňů, zejména politických. To už ale většina výše uvedených kněží byla v běhu času minulých let z vězení propuštěna nebo zemřela.

V první řadě začala vězeňská služba (tehdy ještě Sbor nápravné výchovy České republiky) v daleko větší míře respektovat Evropská vězeňská pravidla. V první části v článcích 46 – 47 se hovoří o náboženské a morální pomoci. V penitenciární praxi to znamenalo, že každý vězeň má mít právo, v rámci možností, uspokojovat požadavky svého náboženského, duchovního a morálního života, a to účastí na bohoslužbách nebo setkáních organizovaných ve vězeňském zařízení a možností držení nezbytných knih a publikací. Pokud by se ve vězeňském zařízení sešel dostatečný počet vězňů stejného náboženství, je třeba jmenovat nebo souhlasit s přítomností kvalifikovaného reprezentanta tohoto náboženství. Pokud tomu odpovídá počet vězňů a okolnosti to umožňují, je vhodná dohoda o trvalé přítomnosti takového reprezentanta. Kvalifikovaný reprezentant má být zmocněn k pravidelnému organizování bohoslužeb a náboženských aktivit a k provádění, kdykoliv je to vhodné, pastorační návštěvy zejména u vězňů jeho náboženství. Právo sejít se s kvalifikovaným představitelem církve nesmí být nikdy odmítnuto žádnému vězni. Pokud by vězeň odmítl návštěvu představitele náboženství, je třeba respektovat jeho vůli (Evropská vězeňská pravidla, Rada Evropy, Brusel, 1987. Praha: Ředitelství Sboru nápravné výchovy České republiky, SIM 1991, č. 1). Potud znění obecného doporučení.

Návrat kněží do věznic za účelem jejich pastorační činnosti nebyl zpočátku jednoduchý. Neexistovaly legislativní úpravy pro jejich působení, i když v té době bylo možné navázat na Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s odsouzenými a Doporučení Rady Evropy č. 87/3 – neboli Evropská vězeňská pravidla, která kladou

důraz na svobodu vyznání vězňů, a tudíž i jejich nárok na zajištění a umožnění přístupu k náboženským úkonům.

Zajisté svou roli v renesanci práce duchovních ve vězeňství (a upevnění jejich prestiže v celé republice vůbec) sehrála návštěva papeže Jana Pavla II., který přijel ve dnech 21. – 22. dubna 1990 a navštívil Prahu, Velehrad a Bratislavu. Papež Jan Pavel II. zastával názor, že vězeňství je lakmusovým papírem úrovně společnosti. V řadě svých kázání, relací a vystoupení podporoval úlohu kněží v silových resortech – v řadách armády, policie a vězeňské služby. Profesor **Tomáš Halík** (1948) připomíná jeho slova na ekumenické diskusi v lednu 2010 na téma papežské služby, jež má být službou jednotě církve. Této službě se podle něho navíc blíží kaplanská služba ve vězeňství a rodí se i služba pro nemocniční prostředí (Halík, 2010).

Základy vězeňské duchovenské služby se začaly tvořit již počátkem roku 1990. Největší zásluhy na tom měla římskokatolická církev, Ekumenická rada církví i jednotlivé denominace za posvěcení federálního ministerstva vnitra. V březnu 1990 se v modlitebně Evangelické církve metodistické v Praze sešli duchovní a zástupci ministerstva vnitra. Z popudu církví pak začali jejich jednotliví kněží docházet do řady tehdejších útvarů Sboru nápravné výchovy (SNV). Jejich spontánní činnost byla značně chaotická a zapříčiněná celkovou nepřipraveností duchovních na nově vzniklou situaci (Mitáš, 2007, s. 17).

Zpočátku totiž kněží spatřovali ve vězních trpící věřící, jimž je zapotřebí všestranně pomáhat; neorientovali se ve své době v tvrdém penitenciárním prostředí. Přes snahu ministerstva vnitra proškolit kněží vstupující do věznic, přicházelo s pastoračním posláním stále více nepoučených duchovních. K jejich systematickému vzdělávání a poučení o základních zákonech a předpisech došlo organizovaně až koncem 90. let v Institutu vzdělávání Vězeňské služby ČR za spolupráce s vězeňskou duchovenskou službou.

Ještě v první polovině 90. let se vytvořila pracovní skupina duchovních, kteří dobrovolně působili v českých věznicích. Tehdejší předseda Ekumenické rady církví a synodní senior Českobratrské církve evangelické Mgr. Pavel Smetana pověřil jejich koordinací žižkovského duchovního českobratrské církve evangelické Mgr. Bohdana Pivoňku, jenž byl povolán do Komise České národní rady jako odborník na vězeňství. Od roku 1993 pak začal působit jako koordinátor duchovní služby na generálním ředitelství Vězeňské služby ČR (Mitáš, 2007, s. 17).

První léta po revoluci se tedy nesla ve znamení snah pomáhat vězňům prostřednictvím řady zapálených kněží (a evangelia), z nichž mnozí zažili na vlastní kůži v dobách nedávno minulých útrapy žalářů. V Čechách a na Moravě např. patřil k průkopníkům křesťanské služby komunistickým režimem pronásledovaný jezuitský kněz P. František Lízna, dále farář Husova sboru z Lomnice nad Popelkou, Aleš Jaluška, či P. Tomáš Vlasák.

I když nastala příznivější doba pro činnost duchovních ve vězeňské službě a navíc byla chápána a přijímána pozitivně, její práce byla nutně provázena i určitými „dětskými nemocemi“. Nejvíce ji sužovaly živelnost a nekoordinovanost na jedné straně, na druhé straně nezkušenost a laický přístup služebníků k tak specifické klientele, jakou byli protřelí vězni, recidivisté apod., kteří toho dokázali také patřičně využít.

Dalším nežádoucím rysem působení duchovních ve vězeňské službě byl fakt, že mnozí stále viděli ve vězeňském personálu přísluhovače minulého režimu, a tudíž se k nim chovali poněkud přezíravě – na rozdíl od jejich kněžského přístupu k vězňům. Tomuto stavu se vymyká názor Ondreje Luptáka, jenž vytvořil několik objektivních pojednání a doporučení kněžím pro duchovenskou službu ve vězeňství. Mezi nimi vyniká tzv. „Desať příkázání Vězeňské služby“ (Mitáš, 2007, s. 17, in: Jůzl, ss. 105-106).

Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče

Společenství duchovních působících v českých věznicích se tvořilo více než tři roky. Rozhodujícím krokem se pro ně stal až rok 1994. Již v lednu podepsal tehdejší generální ředitel Vězeňské služby ČR, JUDr. Zdeněk Karabec, Dohodu o působení duchovních ve věznicích a vazebních věznicích se zástupci církve, již představovali tehdy arcibiskup ThDr. Miloslav Vlk, předseda Ekumenické rady církví Mgr. Pavel Smetana a předseda vězeňské duchovenské péče Mgr. Bohdan Pivoňka. Následovalo Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 3/1994, čímž došlo k oficiálnímu posvěcení činnosti kněží ve věznicích.

Vzápětí na to vzniká občanské sdružení zvané Vězeňská duchovenská péče (VDP) namísto dosavadní komise Ekumenické rady církve, jež navázalo křesťanskou práci z roku 1990. „*Zásadní význam měl tento krok v otevření Vězeňské duchovenské péče i pro kolegy z katolické strany, což položilo základy k později značně akcentovanému ekumenickému duchu vzájemné spolupráce a vzniku kaplanského sboru se členy z katolické i nekatolické strany církevního spektra, což v Evropě nemá obdoby.*“ (Mitáš, 2007, s. 18). Stanovy

Vězeňské duchovenské péče, část B/III., odst. 1 a 2 charakterizují VDP takto: „*Vězeňská duchovenská péče je dobrovolným sdružením křesťanů – duchovních i laiků, kteří byli vedením svých církví pověřeni duchovenskou službou ve věznicích a vazebních věznicích Vězeňské služby České republiky (dále jen VS ČR) a v obdobných zařízeních, pečujících o adaptaci vězňů a propuštěných, nebo se jiným vhodným způsobem podílejí na činnosti vězeňské duchovenské péče v souladu s cílem a zásadami VDP, a byli schválení výkonným výborem VDP. VDP působí na základě spolupráce a vzájemné tolerance církví a náboženských společností (dále jen „církví“) v ekumenickém duchu a udržuje těsné vztahy s Ekumenickou radou církví v ČR a Českou biskupskou konferencí.*“ (Mitáš, 2007, s. 18, in: Jůzl, 2011, s. 107). Vězeňská duchovenská péče od svého vzniku do současnosti udělala obrovskou práci v pastorační činnosti a v sociální práci.

Bez vůdčích a pro věc zapálených osobností by se duchovní činnost a ve svém důsledku sociální práce kněží ve vězeňství rozjížděla ztuha. A proto je třeba připomenout jak pro současné generace, tak zejména pro budoucí generace, kdo stál u jejího zrodu. Vždyť po stu letech u nás již téměř nikdo nevěděl, kdo to byl např. František Josef Řezáč. K nejvýznačnějším zakladatelům současné české penitenciaristiky patří bezesporu osobnosti, jakými jsou Bohdan Pivoňka, Renata Balcarová, Květoslava Jakubalová a řada dalších (Jůzl, 2011, s. 124).

Mgr. Bohdan Pivoňka

Zakladatel moderní vězeňské pastorační služby a Vězeňské duchovní péče, Mgr. Bohdan Pivoňka, se narodil 2. 7. 1940 v Novém Městě na Moravě. Rodiče Bohdana Pivoňky, Lýdie a František, vedli zbožný život nejen ve své víře, ale i v praxi, neboť oba byli vysokými důstojníky Armády spásy, a tudíž měl jejich jediný syn možnost od malička být svědkem spojování Boha s člověkem skrze charitativní činnost svých rodičů.

Po přestěhování do Prahy studoval mladý Bohdan (toto slovanské jméno znamená v řečtině – Theodor – „darován bohem“) na jedenáctileté střední škole (obdobu dnešního gymnázia), kterou ukončil v roce 1957. Ve své životní dráze se rozhodl pokračovat na Komenského evangelické bohoslovecké fakultě v Praze. Na evangelického duchovního, vikáře a posléze faráře byl vysvěcen v roce 1962. Své bohoslovecké vědomosti si pak ještě v roce 1968 rozšířil na Ekumenickém Institutu Chateau de Bossey ve Švýcarsku v rámci doplňování církevní kvalifikace.

Svou profesionální službu duchovního začal, co by vikář sboru Českobratrské církve evangelické, ve Kšelích na okrese Kolín. Tady také zakládá rodinu se svou ženou Janou a vbrzku se jim narodil i syn Petr. Od roku 1968 však začal působit jako evangelický farář v obci Svratouch, jež měla silnou evangelickou tradici, a to na plných 21 let. Zde také Pivoňkovi rozšířili rodinu o dceru Magdalenu a dalšího syna Jana. Činnost Bohdana Pivoňky nespočívala pouze v kazatelské rétorice. Na venkově se předpokládala i pastorační a buditelská práce. Všechna tato poslání farář Pivoňka ze Svratouchu plnil. Přidáme-li povolání zdravotní sestry jeho manželky, pak tato rodina věnovala svou profesní i duchovní energii potřebným lidem.

Konec roku 1989 přinesl mnoho změn i v životě evangelického faráře Bohdana Pivoňky. Opustil milovaný Svratouch a usadil se opět v Praze, kde kdysi studoval. Stal se zde farářem II. sboru Českobratrské církve evangelické v Praze na Žižkově. Jako přísný nestraníček se mohl aktivně a objektivně zapojit do procesu změn v naší společnosti. Nikdy při tom nedával najevo, že je i signatářem Charty 77. Naopak, s upřímnou snahou se pouštěl do řešení problémů, o nichž byl vnitřně přesvědčen, že zasluhují změny a on sám k nim může vzhledem k své profesi zasvěceně promluvit.

Stal se členem řady komisí, které přispívaly k transformaci české společnosti v oblasti vězeňství, o něž se zajímal již dříve. Stal se vedoucím komise Ekumenické rady církví, působil jako odborný člen Vězeňské komise při České národní radě, a to ho zaujalo natolik, že se začal vězeňské problematice věnovat zevrubně a natrvalo. Zřetelně v ní spatřoval absenci pastorační činnosti. Jeho zásluhou je, že vězeňská služba již počátkem 90. let minulého století začala umožňovat kněžím vstup do věznic a posléze zřizovat pracovní pozice pro duchovní působících ve vězeňství, jak tomu bývalo kdysi.

Bohdan Pivoňka netušil, jak složitá cesta ještě povede k legitimnímu etablování duchovních ve vězeňské službě. Postupně však opět jeho přičiněním byly vytvořeny Vězeňská duchovenská péče a vězeňská duchovní služba, především na základě legislativních úprav daných zákonem č. 169/1999 Sb. Rovněž k tomu přispěla řada nařízení generálního ředitele o vězeňské službě a rovněž tak metodických listů, které vydával již z pozice své funkce hlavního kaplana, jímž se od roku 2001 stal. Výsledky jeho práce se brzy dostavily. Kromě metodické a řídicí činnosti a také spolupráce s Vězeňskou duchovní péčí pod vedením předsedkyně Renaty Balcarové se výrazně zlepšilo postavení duchovních ve vězeňské službě spočívající v důstojném respektu vězeňského personálu a vězňů.

Kromě toho Bohdan Pivoňka působil i v Institutu vzdělávání Vězeňské služby ČR, když předával své zkušenosti nově nastupujícím zaměstnancům vězeňské služby formou přednášek a diskusí o křesťanské etice v základní odborné přípravě. I když svým náboženským přesvědčením patří Bohdan Pivoňka k evangelíkům, nikdy se jeho přednášky nestaly agitací pro jeho víru. Právě tolerantnost vůči ostatním vírám a vyznáním posunuje tohoto muže do tolik potřebného nadhledu ve funkci hlavního kaplana. Náboženská snášenlivost se projevuje jak směrem k vězňům, tak i k lidem na svobodě a tuto skutečnost vždy ctil a byl si vědom, že vězeňská duchovní služba i péče slouží všem věřícím. Tudíž je zapotřebí zaštit'ovat a vytvářet podmínky ve vězeňství pro všechna náboženství, jejich obřady, symboly a rituály. S přílivem cizinců (průměrně 1400) do českých věznic se zvyšuje i počet a modifikace jejich vyznání. Postavení vězeňské duchovní služby i Vězeňské duchovenské péče upevnil řadou legislativních opatření formou dohod, nařízení a metodických listů.

Hlavní myšlenkou a životním krédem Bohdana Pivoňky byla vždy snaha přiblížit problematiku víry postmodernímu člověku srozumitelnou cestou formou vysvětlování. K tomu mu sloužilo nejen Evangelium a Bible, ale jeho všeobecný široký rozhled, daný nejen teologickými filozofickými vzděláními, ale i bohatými životními zkušenostmi. Málokdo asi ví, že Bohdan Pivoňka je vyznavačem nejen chrámové hudby, ale je i sám autorem duchovních písní pro mládež, jež vložil do zpěvníku „Svítá“.

Proto se Bohdan Pivoňka zapsal do moderní historie českého vězeňství. Položil základy vězeňské duchovní služby a spolu s Renatou Balcarovou také základy Vězeňské duchovenské péče. Stal se osobností, která k českému vězeňství neodmyslitelně patří. I když již ve svých sedmdesáti letech předal funkci hlavního kaplana mladší Květě Jakubalové, stále působí svou autoritou nejen mezi duchovními, ale v celém českém vězeňství. Právem ho lze považovat za novodobého Františka Josefa Řezáče (Jůzl, 2011, s. 124-126).

Renata Balcarová

Renata Balcarová se narodila v roce 1955 v Praze. V letech 1970 – 1974 vystudovala střední zdravotní školu a toto povolání (pomáhat potřebným) se jí promítlo do dalšího života především na duchovním poli. Od roku 1990 se stala zaměstnankyní českého sdružení církve Adventistů sedmého dne.

V roce 1991 se začala Renata Balcarová zajímat o problematiku vězeňství natolik, že absolvovala kurzy organizované tehdejší Federálním ministerstvem vnitra, směřované k úkolům vězeňské duchovenské péče. I to byly důvody, které podpořily její zvolení do výkonného výboru nadkonfesijní organizace Vězeňská duchovenská péče v roce 1994. V roce 1998 se pak stala místopředsedkyní této organizace a rok na to byla zvolena do jejího čela jako předsedkyně. Od roku 2007 pak vykonává tuto funkci potřeť.

Organizace Vězeňská duchovenská péče slouží bez preference církví majoritních a diskriminace církví minoritních. To je hlavní zásluha Renaty Balcarové. K dalším patří příprava nástupních kurzů pro začínající členy Vězeňské duchovenské péče, stejně jako organizování meditačních shromáždění. Jako jedna z prvních začala podporovat a využívat možností, jež poskytuje zákon o probační a mediační službě. Završením její kariéry služby Bohu a lidem jej její zvolení předsedkyní Rady pro duchovní službu ve věznicích a ústavech, stejně tak jako její účast ve Výboru proti mučení a jinému nelidskému, krutému a ponižujícímu zacházení a trestání Rady vlády pro lidská práva (Jůzl, 2011, s. 126).

Mgr. Květoslava Jakubalová

Květoslava Jakubalová pochází ze Šumavy, kde se ve Volarech v roce 1949 narodila v rodině lesního správce a porodní asistentky. Vzhledem k nemilosti bývalého režimu byla rodina nucena se často stěhovat, až zakotvila na severu republiky v Jablonci nad Nisou. Po absolvování střední ekonomické školy pracovala 11 let v Podniku zahraničního obchodu Jablonex. Posléze se věnovala mládeži jako vychovatelka na Středním odborném učilišti bižuterním v Jablonci nad Nisou. Zároveň si zvyšovala kvalifikaci studiem na pedagogické fakultě v Ústí nad Labem. Vedle toho se začala postupně zapojovat do aktivního života církve, tj., že se stýkala především s kněžími nepohodlnými soudobému režimu, kteří měli za sebou vězení nebo alespoň výslechy StB. Velký vliv na její rozhodnutí stát se duchovní mělo setkání s páterem Miroslavem Šimáčkem, jenž tehdy působil na chudé pohraniční faře v Příchovicích, kde je dnes středisko mládeže a páterem MUDr. Ladislavem Kubíčkem, zavražděným na faře v Třebenicích v roce 2004.

Český katolický kněz a lékař, MUDr. Ladislav Kubíček (1926 – 2004) pocházel ze Zakarpatské Ukrajiny a kromě medicíny vystudoval i teologii. V roce 1967 jej biskup Štěpán Trochta tajně vysvětil na kněze. Obojí poslání lidu – lékaře i kněze obětavě plnil na mnoha místech ve středních a severních Čechách, přičemž jako porodník přiváděl

na svět nový život a život odcházející vyprovázel jako kněz na onen svět. Ve svých působitích byl vyhledávaným zpovědníkem i organizátorem duchovního života, a proto dokázal oslovit i Květoslavu Jakubalovou. 11. září 2004 byl brutálně zavražděn při loupežném přepadení jeho fary v Třebenicích.

Po roce 1989 se Květoslava Jakubalová stala vedoucí výchovy na učilišti, kde doposud pracovala. Po otevření studia na Teologické fakultě Karlovy univerzity v Praze se ihned na toto studium přihlásila. Změnila i zaměstnání vychovatelky a začala pracovat jako tajemnice městského úřadu v menším severočeském městě. Zde také přichází do styku s potřebnými lidmi, zejména s propuštěnými vězni, kteří potřebovali sociální i poradenskou pomoc. Také začala vyučovat náboženství ve zvláštní škole, ve které byla převaha romských dětí, které už také měly povědomí o výkonu trestu odnětí svobody od svých příbuzných. To vše Jakubalovou přimělo k úvahám, že s vězni je zapotřebí pracovat přímo ve vězení a ne až po jejich propuštění. Začala se proto zajímat o možnost působit pastoračně přímo v penitenciární praxi. A tak roku 1994 obdržela od litoměřického diecézního biskupa Josefa Koukala pověření pro práci ve Věznici Rýnovice u Jablonce nad Nisou, kde jako hlavní kaplanka působí dodnes. Z iniciativy tehdejšího ředitele věznice, Bohuslava Baudyše, se pak začala zabývat úvahami o vstupu do vězeňské duchovenské péče a pak i do kaplanské služby. Její hlavní zásluhou jsou duchovní obnovy pro odsouzené a v rýnovické věznici, také práce s rodinami odsouzených, jako je výchova k partnerství a rodičovství pod názvem Rodinná setkání. Kaplankou se stala v roce 1999 a od roku 2010 ve funkci hlavního kaplana vystřídala reverenda Mgr. Bohdana Pivoňku. Květoslava Jakubalová je vdaná a má dvě dospělé děti. (Jůzl, 2011, s. 127-128).

3 FRANTIŠEK JOSEF ŘEZÁČ

3.1 Doba a život Františka Josefa Řezáče

František Josef Řezáč se narodil 6. ledna 1819 v Poleradech nad Labem. Narodil se manželům Antonínu a Rosálii Řezáčovým, v selské rodině, jako třetí potomek, v pořadí druhý syn. Dále měl ještě sedm sester. Významný prvek jeho rodiny, který jej dále ovlivnil, byl z matčiny větve jeho strýc páter Antonín Slavíček (o vlivu jeho strýce na dospívajícího Františka bude ještě zmínka níže. Není nezajímavostí, že právě z této větve vyrostl i budoucí český významný malíř **Antonín Slavíček** (1870 – 1910), český malíř, krajinář, který na svých obrazech tvořených barevnou skvrnou, mistrně zachytil světlo a stín. Po mrtvici, která ho zastihla při koupání v řece, kdy již nemohl malovat a tvořit podle svých představ, zvolil o rok později dobrovolnou smrt střelnou zbraní).

Léta studií

V systému tehdejšího školství byla na prvním místě pro selský stav škola tzv. triviální. Trivium je souhrn tří základních znalostí – čtení, psaní a počty. Do triviální školy začal chodit do Velké Brázdimi.

Poté následovala ve Františkově vzdělání škola piaristická. Systém takto nazývaných škol byl spravován „Řádem chudobných řeholních kleriků Matky Boží zbožných škol“. Tento řád ve světě působí dodnes a stále se zabývá výukou, pasterizací, zakládáním a správou škol a misijními účely. Na území Čech se Piaristický řád dostal již roku 1631 založením první školy v Mikulově, největšího rozmachu pak dosáhl v druhé polovině 18. století a jeho zánik na našem území je možné datovat až krátce po r. 1948 po nástupu komunistického režimu.

Mladý František chodil do piaristické školy v Brandýse nad Labem do srpna 1831. Zde byla výuka vedena v německém jazyce. To mnohým žákům jeho stavu činilo značné problémy. Stejně tak na tom byl i mladý František, který kromě němčiny vynikal prakticky ve všem (Uhlík, 1997).

Tento jeho nedostatek se projevoval i v následujícím pokračování výuky na staroměstském akademickém gymnasiu v Praze, jednalo se o jedno z nejprestižnějších akademických gymnázií. Na studia v této době přicházeli i nadaní studenti z českého venkova a z menších měst, kde se národní vědomí udržovalo. Z těchto lidí pak vznikala ve větších městech česká inteligence a vrstva vzdělaných měšťanů. Postupem času se

František Josef Řezáč jako velice ambiciózní student v němčině stále více zdokonaloval a ve vyšších ročnících patřil již k premiantům třídy. Je důležité poznamenat, že ve svých studentských létech na akademickém gymnáziu se spřátelil se studenty Františkem Ladislavem Riegrem (o dva ročníky výš) a Václavem Štulcem (o čtyři roky starším). Neméně důležitým faktem byla i skutečnost, že na tomto gymnáziu učil od roku 1815 a od 1834 byl zde dokonce ředitelem.

Velmi důležitou částí úseku jeho života, která ovlivnila jeho názorové orientace, byla doba jeho studií. Během této etapy svého života měl příležitost se zúčastňovat řady diskusních kroužků a poznávat řadu významných Čechů té doby. Za velice důležitou skutečnost, která v době studií měla vliv na mladého Františka, bylo i přátelství se spolužáky, které jej nejen významně ovlivňovalo, ale přetrvávalo i do dospělého věku.

Nejen s Josefem Jungmannem se František Josef Řezáč seznámil na studiích na pražském gymnasiu. Pro věci, které se týkaly národa, sháněl kolegy, podobně jako Jungmann, i vlastenecký kněz **Václav Svatopluk Štulec** (1814 – 1887) český spisovatel, básník, životopisec svatých a překladatel z polštiny a z němčiny, od roku 1860 vyšehradský děkan, jehož pevná vlastenecká stanoviska proti Habsburkům přivedly v dubnu roku 1863 na dva měsíce do žaláře. Svůj život zasvětil nejen vlastenectví a národní věci, ale také znovunabytí významu Vyšehradu. S Františkem Ladislavem Riegrem proměnil Vyšehradský hřbitov v národní pohřebiště.

Národním vědomí studentů v českých školách se v této době věnovali čeští kněží a čeští učitelé. Jedním z takových obroditelů byl i **P. Karel Alois Vinařický**, který úzce spolupracoval s Josefem Jungmannem a jehož velký vzor ve formování prvních reforem českých škol byl právě profesor Bernard Bolzano. Vinařický, co by žák školy, zažil na vlastní kůži, jak německý učitel žákům učivo v německém jazyce vtloukal rákoskou. Chtěl toto učení, které stejně nevedlo k tomu, aby si žák daný smysl učiva zapamatoval, pamatoval si jen nazpaměť německý text, změnit.

Mezi studenty staroměstského gymnázia té doby se řadili i: František Ladislav Rieger, Karel Tomíček, Josef Bohuslav Pichl.

František Ladislav Rieger (1818 – 1903), později český politik, spoluzakladatel Národní (staročeské) strany, poslanec Říšského sněmu ve Vídni a v Kroměříži, od r. 1860 hlavní spolupracovník Františka Palackého, kterého posléze nahradil ve funkci předsedy

staročeské strany. Básník, publicista, spoluzakladatel společenského klubu Měšťanská beseda.

Jeho přítel Václav Štulc umožnil Riegrovi setkání s Karlem Hynkem Máchou a Josefem Kajetánem Tylem, českými vlastenci a dalšími obroditeli (Karlem Sabinou, Karlem Jaromírem Erbenem, Janem Slavomírem Tomíčkem, Františkem Ladislavem Čelakovským, Karlem Slavojem Amerlingem a dalšími), které na mladého Riegra vlastenecky velmi zapůsobili.

Rieger a František Palacký se v roce 1848 podíleli na zásadním rozhodnutí české politiky nezúčastnit se voleb do frankfurtského sněmu (takzvaný dopis do Frankfurtu), v němž pod vlivem velkoněmecké náklonnosti čeští národně-liberální politici posílili zachování Rakouska jako nezávislého státu.

Karel Tomíček (1814 - 1903), později český advokát a politik (v otázkách národnostních a zemědělských – vyvazování pozemků)

Josef Bohuslav Pichl (1813 – 1888), později český lékař, básník, novinář a spisovatel, „skromný, poctivý a nezištný vlastenec“

Dalším pedagogem tohoto ústavu působícím na žáky v obrozeneckém smyslu byl **František Jan Svoboda** (1803 – 1844), který si mladého Františka oblíbil zejména pro jeho touhu po vědění a lze konstatovat, že to byl vedle jeho výše zmíněného strýce Antonína Slavíčka právě on, který nasměroval Františka k dalším studiím, které vedli k rozhodnutí stát se knězem. Zároveň ovlivnil i Řezáčův zájem o předškolní výchovu dětí, sám později založil opatrovnu pro dvou až šestileté děti, která se měla stát vzorem pro další předškolní zařízení.

Po úspěšném absolvování gymnázia, jako přípravu na studia na vysoké škole navštěvoval František Josef Řezáč ještě tzv. filosofická studia, která byla takto realizována v současném Klementinu. V této dvouleté přípravě na vysokou školu se vyučovala filosofie, matematika, obecný zeměpis, fyzika a přírodověda. Mezi jeho přátele se za těchto studií zařadil zejména **Vilém Gabler** (1821 – 1897), původním jménem Wilhelm – pocházel z Německy mluvící rodiny. O Vilémovi Gablerovi, kterého životní osudy křižují osudy Františka Josefa Řezáče ještě mnohokrát, bude proto psáno i v dalších kapitolách.

Po ukončení studia na gymnáziu v roce 1839 zahájil František Josef Řezáč svá další studia v Arcibiskupském semináři. Toto období bylo dále pro Františka Josefa Řezáče

velmi plodné, seznámil se zde ve druhém ročníku s **Karlem Havlíčkem Borovským** (1821 – 1856), který zde studoval pouze jeden rok a byl ze semináře vyloučen. Karel Havlíček se nicméně setkával s Františkem Josefem Řezáčem i později, zejména pak na schůzkách širšího kruhu přátel s vlasteneckým zaměřením v bytě otce jedno z nich – Františka Jirgla. Tyto schůzky byly zajímavé z hlediska prezentace postojů a činů mladých obrozenců. Byli vybidnuti, aby překládali důležitá cizojazyčná díla a tak obohacovali česky psanou literaturou. Spolu s Mudrou začal Řezáč v tomto období překládat světovou literaturu do češtiny. Překládal z řečtiny, Vilém Gabler z francouzštiny a italštiny, Karel Havlíček překládal literaturu bohosloveckou a právní. Po chronologickém poznání života Františka Josefa Řezáče bude o Karlu Havlíčku Borovském a jejich vzájemnému přátelství a ovlivňování věnována zvláštní kapitola.

V tomto období studenty velmi zásadně a trvale ovlivnil **P. František Schneider**, který se s nimi zúčastňoval pravidelných schůzek. P. František Serafinský Schneider (1794 - 1858) německý kněz. Od roku 1827 učil náboženství na polytechnickém ústavu v Praze. Stejně jako Bernard Bolzano, který byl nejdříve Schneiderovým učitelem a poté i přítelem, kázal v kostele u sv. Salvátora a jeho kázání měla mezi lidem velký pozitivní ohlas. Právě on seznamoval mladé studenty s Bolzanovou představou filozofie a náboženství. F. J. Řezáč, který byl po filozofické stránce vzdělaný, Bolzanovy názory uznával celý život. Nejen Řezáč, ale i jiní obrozenci té doby, přijali za svůj především Bolzanův postoj, že i *„zdánlivě nevýznamná nezištná činnost ve prospěch společnosti nakonec přispěje ke zlepšení společenských poměrů a povede postupně i k jejich dalšímu zlidštění.“* (Uhlík, 1997, s. 16). Páter František Schneider rozuměl českým národním snahám, ve vědomí studentů utužoval vlastenecké cítění a ovlivňoval jejich liberální stanoviska. Podporoval jejich národní uvědomění a vštěpoval jim неотřesitelné novohumanistické ideje. Tady je třeba zřejmě vidět začátek zájmu F. J. Řezáče o problematiku zabývající se výchovou a napravením provinilců a o stálou potřebu vzdělání. Svoji publikaci *Vězenství v posavadních způsobech svých*, kterou Řezáč vydal vlastním nákladem, věnoval právě *„Jeho Důstojnosti Blahorodému Pánu, Panu Františkovi Schneidřovi, řediteli školy reální v Praze, učiteli náboženství, skutečnému a přispívajícímu oudu jednoty k ochraně propuštěných káránců, též přispívajícímu oudu jednoty k zaopatření osiřelých dětí, jakož i společnosti k pěstování hudby chrámové v Čechách, atd.“* (Řezáč, F. J., *Vězenství v posavadních způsobech svých*, příloha časopisu *České vězenství* číslo 4 a 5/1995) a o spise se zmíním v samostatné kapitole.

P. Schneider se znal s **Janem Křtitelem Heyzslem** (1795-1863), který byl správcem Svatováclavské trestnice v Praze a v roce 1847 zřejmě F. J. Řezáčovi pomohl k místu vězeňského kněze v této trestnici.

F. J. Řezáč byl na kněze vysvěcen 30. července 1843 a k dokončení „studii“ je vhodné na tomto místě ještě zmínit složení druhé přísné zkoušky dne 8. 2. 1848 a téhož roku také udělení doktorátu z filosofie.

Nastoupil na své první místo na faru v Peruci jako kaplan. Zde byl páterem kněz **František Daneš** (1807 – 1892), vychovatel potomků hraběte Josefa Dietrichštejna, okresní školní inspektor, poslanec českého sněmu (1861), propagátor vzdělávání, spisovatel, kazatel. Na své faře měl mnoho pedagogické literatury především o výchově mládeže. Přátelství P. Daneše a Řezáče velmi obohatilo. V Peruci Řezáč ukončil své působení v listopadu 1843. Od prosince 1843 nastoupil jako kaplan na faru v Hostouni u pátera Holého. Zde dokonce na místní škole učil. Na faře v Hostouni pracoval do roku 1847.

Po krátkou dobu poté F. J. Řezáč kázal v Drážďanech, odtud však odchází na místo, které mu přenechal Páter Vojtěch Hlinka – jednalo se o duchovního administrátora ve slepeckém ústavu sv. Rafaela na dnešním Klárově.

Působení Františka Josefa Řezáče ve Svatováclavské pražské zemské trestnici

Dne 3. 12. 1847 se P. Řezáč stal zástupcem faráře na faře svatého Václava na Zderaze, která byla součástí pražské Svatováclavské zemské trestnice. Pražská zemská trestnice, pojmenovaná Svatováclavská, patřila v 50. letech 19. století ještě s věznicí v Lembergu, k sedmnácti věznicím, které byly v rakouském císařství největší a nejvýznamnější. Řezáčovi bylo 28 let. Souběžně stále působil jako duchovní správce ve slepeckém ústavu. Setkání se zvláštním prostředím trestnice, s nejtěžšími zločinci sem umístěnými a s velkým lidským strádáním a nouzí, na kněze Řezáče velmi zapůsobilo. Začal se věnovat svým kněžským povinnostem, mezi které mj. patřilo i přijímání vězňů, jejich hodnocení a uklidňování. Dnes by se dalo říci, že Řezáč působil jako vychovatel a speciální pedagog. Vzhledem k tehdejšímu počtu umístěných vězňů v trestnici, který dosahoval čísla až 1600 osob, kdy se v průběhu měsíce chtělo vyzpovídat až 300 vězňů a kněz musel udělit za měsíc až 150 svátostí pro umírající, byla to práce velmi namáhavá jak po psychické, tak i fyzické stránce. Na zdraví vězňů a osob, které se o ně starali, působilo nemalou měrou i škodlivé prostředí a časté epidemie nebezpečných infekčních

nemocí. „Působení duchovních mezi odsouzenými (trestníky) spočívalo, jak uvádí F. J. Řezáč, ve vykonávání bohoslužeb, kázání, udělování svátostí, náboženských cvičení, vedení k církevní kázni a vyučování. Hromadné použití náboženských cvičení považuje za účelné ve vězeňském kostele a škole, individuální použití pak v nemocnici, pracovně a samovazbě podle potřeby nebo žádosti odsouzených. Vhodné doplnění živého slova duchovního spatřuje ve využívání vězeňských knihoven. Náboženská cvičení, spočívající v nábožném zpěvu a modlitbě měla být prováděna hromadně ve všedních dnech při ranních bohoslužbách, v neděli a svátcích též v odpoledních hodinách. Individuální cvičení mělo být vykonáváno ranní, polední a večerní modlitbou a také při zaopatřování a svatém přijímání nemocných. Vedení k církevní kázni bylo jednak spojeno s náboženským cvičením, jednak se svátostí pokání a půstem. Činnost duchovních se neměla omezovat na bohoslužby, kázání a udílení svátostí, ale přesahovat do výchovy a vzdělávání odsouzených.“ (Řezáč, F. J., citované dílo, s. 36-41).

Během 19. století prodělávalo evropské vězeňství zásadními změnami. Výsledkem změn bylo vytvoření pokrokového vězeňského systému, který se zakládal na rozdělení přísnosti podmínek výkonu trestu podle projevené snahy odsouzených o svoji nápravu. Tzv. „penitenciárum“ první nápravný ústav tohoto charakteru vznikl v Anglii a jeho typickým prvkem bylo rozdělení odsouzených podle fáze kriminálního narušení a úsilí o nápravu, vzdělávání a mravní výchova odsouzených a zahrnutí do pracovních činností. Nápravné ústavy byly stavěny zvlášť pro odsouzené muže, ženy a mladistvé. I v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, které tvořily součást habsburské monarchie, tento trend přivodil potřebu reformy vězeňství. Rakouské ministerstvo vnitra vydalo nařízení a pražské místodržitelství přijalo postup k „zaměstnávání trestanců v c.k. trestnici, kterým by bylo docíleno jejich mravní polepšení a účelnější využití jejich pracovní síly“. (Uhlík, 1995, s. 2). Pražské místodržitelství k provedení tohoto úmyslu pověřilo faráře Antonína Wiesnera, který byl duchovním správcem Svatováclavské pražské trestnice. Měl obstarat plán pro výuku odsouzených pro budoucí vězeňskou školu. Řezáč, který v té době působil v duchovní správě trestnice jako vězeňský kaplan a byl vysokoškolsky kvalifikovaným pedagogem, se tohoto plánu rád ujal. Sám na vlastní žádost odsouzené začal učit. V roce 1852 vydal spis, který obsahoval instrukce k reformě organizace a k práci trestních ústavů. Tento spis vyšel ze zkušeností ze švýcarského a anglického vězeňství a ze studia historie vězeňství a soudních trestů. Věnoval se otázkám podmínek a důvodů zločinnosti a opatřením k jejímu předcházení. (časopis Historická penologie č.1/2013, s. 3,4). P. F. J.

Řezáč při své práci ve Svatováclavské trestnici došel k přesvědčení, že je sice dobré na vězně výchovně a pedagogicky působit a může to, v některých případech, mít vliv na další život propuštěného trestance, ale že základem je výchova a vzdělávání od nejtutějšího dětství v řádné rodině a ve škole, že jen takovéhle působení může snížit počty nových delikventů. V 70. letech 19. století byl Řezáč vybídnut, aby zpracoval plán na reorganizaci zemské pražské trestnice. Vypracoval studii, která byla schválena, ale k jejímu uskutečnění nedošlo. Dosavadní trestnice byla ve středu města a začalo se tedy uvažovat o výstavbě nové trestnice na jiném místě.

F. J. Řezáč se díky svým schůzkám s přáteli, kteří stejně vlastenecky přemýšleli mj. P. Schneiderem, Karlem Havlíčkem Borovským, P. Danešem, a s kterými cítil slovanskou sounáležitost, dostal do vědomí rakouské policie, která jeho veškerou činnost jako a jeho samotného sledovala. Dne 2. 6. 1848 se Řezáč ještě s dalšími 14 kněžími zúčastnil Slovanského sjezdu a na něm podepsal prohlášení. Sjezd shodou náhod začal před začátkem revolučních událostí roku 1848. Začalo zatýkání vlasteneckých stoupenců a Řezáčových přátel **K. Havlíčka, dr. Františka Braunera, P. Františka Náhlovského, P. Jana Arnolda, P. Václava Svatopluka Štulce**. Zatčení se bohužel nevyhnulo ani Řezáčovi. Stalo tak v sobotu 18. 6. 1848. Řezáč sdílel celu spolu s P. Karlem Aloisem Vinařickým a s P. Františkem Náhlovským a nevěděl, z čeho je obviněn a s tím byl i 23. 6. 1848 z vězení propuštěn. Bylo ale jasné, že zatčení velkou měrou souviselo s Řezáčovým vlasteneckým působením a s jeho vírou ve všeslovanskou vzájemnost.

V roce 1848 zasáhly revoluce většinu Evropy. Velké sociální, zemědělské a hospodářské problémy se zvětšily natolik, že se staly důvodem k povstání. Následkem těchto problémů byly i rostoucí liberální a vlastenecké nálady na mnoha územích Evropy. Nastával politický útlak. Proti monarchii a proti zneužívání politické moci se uskutečnilo mnoho povstání, ta ale z větší části končila neúspěchem. Revoluce se nezdařily z mnoha důvodů, ale zřejmě tím nejvýznamnějším byla nejednotnost vůdců revolucí. Často se tito vůdci nebyli schopni na klíčových otázkách dohodnout. I v českých zemích císař František Josef I. zasáhl proti snahám o národní sebeurčení a vydal 4. 3. 1849 ze svého rozhodnutí bez schválení zastupitelského orgánu tzv. oktrojovanou ústavu. Revoluce v roce 1848 by se daly nazvat nejnásilnějšími evropskými revolucemi od dob francouzské revoluce, která se uskutečnila v předcházejícím století. (Svět poznání, 1998).

Právě tato doba zřejmě přispěla k tomu, že si vlastenci uvědomovali víc než kdy jindy, jak je nutná všeobecná vzdělanost národa v českém jazyce. Na to, aby se nejširší

vrstvy obyvatel mohli vzdělávat, bylo ale nezbytné mít dostatek česky psané literatury, učebnic a přijatelné četby pro mládež. Ke zkvalitnění tehdejší pedagogické práce velkou měrou přispěl český pedagog, lékař a filozof, „malý Komenský 19. století“, budovatel vševědného učiliště Budeč **Karel Slavoj Amerling** (1807 – 1884). Jméno Slavoj si Karel Amerling přidal ke jménu, jak bylo tou dobou zvykem u řady vlastenců, později. Na univerzitě v Praze promován na doktora medicíny. Vykonával soukromou lékařskou praxi, ale jeho cílem bylo zpřístupnit a zdokonalit vzdělání pro všechny a dále vzdělávat české učitele. Pořádal porady učitelů, které se po úředním schválení a po roce 1848 staly pravidelným způsobem práce pedagogů. Ve stejném roce byl Amerling v Praze ustanoven ředitelem první české hlavní školy, později přejmenované na první český učitelský ústav, která připravovala jednoroční učitelské kurzy. Od roku 1871 ředitel pražského Ernestina, prvního ústavu pro choromyslné. Byl univerzitně vzdělaný, ale dnes by se dalo říci: trochu z jiného světa. Jeho spasitelská víra, že zná recepty na bolesti tohoto světa, z něj pro okolí mnohdy dělaly až panoptikální figuru. Považoval se za Jana Křtitele nové doby, jeho charisma, výřečnost a znalosti byly nesmírné, avšak zcela mu chyběla schopnost rozlišovat reálné vize od utopických. Na druhé straně přišel Amerling s řadou dílčích myšlenek, které přežily. Byl prvním, kdo prosadil organizované vyšší vzdělávání dospívajících dívek. Byl autorem prvních školních pomůcek (150 velkých tabulí – Obrazů k názornému vyučování). Žádal společně se svými příznivci vyučování žáků v českém jazyce, prodloužení školní docházky a zvýšení učitelských platů na úroveň státních úředníků. (Hořejš, 2012). V polovině 60. let, která by se dala nazvat jako kritická léta v českých dějinách, Amerling prosazoval myšlenku, že právě monarchie by měla být vhodným prostředím pro vyniknutí českého národa. Organizoval vzdělávací kurzy a přednášky o přírodních vědách, o ekonomice a o prakticky využitelných oborech pro měšťany, řemeslníky a ženy. V této své práci se ale Amerling začal s Řezáčem názorově rozcházet.

Vraťme se ale k Řezáčově činnosti kolem roku 1850. Vedle svých povinností vězeňského kaplana ve Svatováclavské zemské trestnici přednášel o vychovatelství na filozofické fakultě, při kterých zastupoval Dr. Jana Padlesáka (poslanec Českého zemského sněmu). Jenomže ani tyto Řezáčovy přednášky nezůstaly nepovšimnuty bdělou a všudypřítomnou rakouskou policií a tak Řezáč po šesti týdnech z fakulty odchází. V roce 1853 byl Řezáč jmenován duchovním administrátorem farnosti sv. Václava na Zderaze, převzal osobní odpovědnost za správu fary a za duchovní péči o trestance umístěné v zemské trestnici. V této době bylo, pro představu, po všech dokončených přístavbách

trestnice zde možno umístit až 1 300 trestanců. Řezáč se, tehdy jako 32letý vězeňský kněz, zúčastnil přípravy vyučovacího plánu. Návrh, který vypracoval, však nebyl zcela realizován.

V roce 1856 byla Svatováclavská fara na Zderaze zrušena, všichni chovanci a mladistvé trestankyně byly přemístěny ze Svatováclavské trestnice do Hradčanské polepšovny spojené s donucovací pracovnou, v Zemské trestnici zůstalo jen oddělení mladistvých trestanců, odsouzených ke ztrátě svobody na dobu delší než jeden rok. Ministerstvo vnitra nařídilo, že duchovní správu v trestnici převezme řád redemptoristů, ten pak tuto službu vykonával 13 let. Kongregace Nejsvětějšího Vykupitele (lat. *Congregatio Sanctissimi Redemptoris*; CSsR, C. Ss. R. či C.Ss.R.), jejíž členové jsou nazýváni redemptoristé, je katolická řeholní kongregace, která si klade za poslání následovat Krista, hlásat Boží slovo chudým a žít podle evangelních rad chudoby, čistoty a poslušnosti, měla v tu dobu dobré misijní výsledky z působení z větších věznic, např. i z brněnské trestnice. Předání duchovní správy ve Svatováclavské trestnici se uskutečnilo 19. 2. 1856 v bytě P. Řezáče. Během svého sedmiletého působení v trestnici zažil Řezáč mnoho významných, ale i obyčejných a běžných událostí. Například v roce 1851 ve vězeňském kostele sv. Václava sloužil mši pražský arcibiskup, v roce 1854 se uskutečnila v trestnici návštěva císaře, v červenci 1852 přichystal k smrti oběšením vězně Josefa Stempina, který uškrtil spoluvězně a na popraviště ho dokonce doprovázel. Jako první v historii trestnice Řezáč zpracoval vyjádření k duševnímu stavu dalšího vraha. Součástí vězeňského komplexu byla polepšovna, ve které se pro tamní chovance provádělo, z Řezáčovy iniciativy, literární vyučování. Řezáč začínal v trestnici jako prozatímní kooperátor duchovního správce a skončil jako farář. Bylo mu 37 let. Jeho faru zrušili na pokyn ministerstva a vzali mu možnost dál pečovat o tamní trestance. Byl z toho rozhodnutí smutný, napsal o svém odchodu dokonce báseň o osmi slokách, kterou nazval Loučení s duchovní správou v trestnici.

P. Řezáč poznal během svého působení ve Svatováclavské trestnici, kde vykonávali před otevřením valtické trestnice svůj trest i nejtěžší zatvrzelí zločinci, že výchovné snahy sice mohou v některých případech ovlivnit polepšený způsob života propuštěného vězně, daleko větší význam však přikládal poznatku, že vzdělanost a výchova již ve spořádané rodině a v dobře vedených školách, zvláště pro nejmladší žáky, může daleko podstatněji napomoci snížení počtu nových delikventů (Uhlík, 1997).

Literární tvorba Františka Josefa Řezáče

P. František Řezáč se nadále věnoval svým kněžským povinnostem, ale současně začal psát a vydávat česky psanou literaturu. V roce 1847 vydal knížku „Obraz země České čili pohled na vlast Čechů“. Knížka měla 177 stran a obsahovala skládací mapku. Knížku Řezáč vydal pod pseudonymem Ř. J. F. Polehradský, který si pro tento účel zvolil podle svého rodiště Polerad a vydal ji v Praze v tiskárně Jaroslava Pospíšila.

Jaroslav Pospíšil, vlastním jménem Jan (1812 – 1889) byl český vlastenec, knihkupec, tiskař a nakladatel, v roce 1848 byl členem národního výboru. Ve svém tiskařském závodě vydával hlavně beletrii, povídky pro mládež a učebnice pro nižší třídy. Vydával také časopisy *Obzor*, *Květy* a *Pražský posel*. Ve složité době se zasloužil o rozkvět české literatury. V roce 1871 předal tiskárnu svému zeti Janu Ottovi, o kterém bych se zde, jako o rodákovi z Příbyslavi, místa mého bydliště, ráda zmínila. **Jan Otto** (1841 – 1916), se narodil v rodině vojenského lékaře, který po opuštění služby dostal právo léčit. Jan, který od dětství toužil po vzdělání, ale rodina si nemohla dovolit dát ho na studia, odešel ve svých 13 letech do Prahy učit se kupeckému řemeslu, stal se kupeckým učedníkem. Otročinu kupeckého učňovství ale těžce snášel. Stále toužil po dalším vzdělání. Z kupectví zběhl a zkoušel se prosadit jinak. Ve svých 21 letech se uchýlil v tiskárně bratří Grégrů. Tiskařská práce Ottu nadchla a stala se mu celoživotní náplní a údělem. Díky své pevné vůli, spořivosti a svým schopnostem v tiskárně rychle pracovně postupoval. Deset let byl účetním a disponentem knihtiskárny doktora E. Grégra. Ale ani přední úřednické místo Ottu neuspokojovalo. Postupně pronikal mezi pražské měšťany a začal se ohlížet po nevěstě, jejíž rod by mu umožnil uskutečnit jeho životní plány. Našel ji v Miladě Pospíšilové, dceři zámožného tiskaře, nakladatele a knihkupce Jaroslava Pospíšila. V dubnu 1871 přebírá tchánovu tiskárnu a zahajuje provoz vlastního tiskařského a nakladatelského podniku. Nakladatelská činnost J. Otty byla velice rozsáhlá a týkala se téměř všech oborů písemnictví. Pro příklad uveďme pár jmen, jejichž díla byla vydávána v nakladatelství Jana Otty: básnické spisy J. Vrchlického, A. Heyduka, dramatická díla W. Shakespeara, A. Jiráska, K. Světlé, J. Arbesa. Vydával také časopisy *Zlatá Praha*, *Lumír*, *Besedy Lidu* a *Ilustrovaný svět*. Ottovo nakladatelství nezapomínalo ani na mládež. Vedle klasické beletrie a vysoce odborných knih vycházely populárně vědecké spisy a cestopisné spisy a slovníky. Největším celkem a na tu dobu nevídaným dílem, který se známý nakladatel rozhodl sestavit a vydat, byl jeho *Ottův Slovník naučný*, který přinesl na 28 912 stranách celkem 150 tisíc hesel. Autorsky či redakčně na něm spolupracovalo 1 100 autorů

– vědci, spisovatelé, novináři. Vznik slovníku tak dovršil dávné snahy J. Jungmanna a F. Palackého k výuce a socializaci národa. Město Přebyslav vlastní dva díly tohoto rozsáhlého cyklu. Byl to osobní dar Jana Otty městu Přebyslav u příležitosti jeho jmenováním čestným občanem města. Jan Otto se vedle nakladatelské činnosti věnoval i veřejnému životu, na jeho popud byl postaven Žižkův pomník – „Žižkova mohyla“ u Přebyslavi, z jeho podnětu byla vypravena pouť Čechů do Kostnice. (Štrossová, Stejskalová, 1996).

Protože se Řezáč chystal na studijní cestu po věznicích monarchie, studoval mnoho literatury týkající se nejen starověkého vězeňství. Tyto teoretické zkušenosti a praktické zkušenosti ze svojí práce ve Svatováclavské trestnici sepsal v českém jazyce do základního díla českého humanizovaného vězeňství *Vězenství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců* vydaného jeho nákladem v roce 1952. O tomto stěžejním díle bude zmínka ještě v samostatné kapitole této práce.

V roce 1853 Řezáč tuto studijní cestu podnikl a v německém jazyce následující rok napsal druhý spis týkající se vězeňství *Über die seelsorgerliche Wirksamkeit in den österreichischen Detentions – und Straf – anstalten*, spis byl stanoven nejen zaměstnancům věznic v Polsku, Itálii a v dalších zemích, které spadaly tehdy pod vládu Habsburků, ale hlavně pro informaci rakouské vězeňské správy. Byl věnován praxi zacházení s vězni, které v té době bylo v neúčelných přeplněných rakouských věznicích vesměs nehumánní a vynaložené mravní a náboženské působení nepadalo mezi ně na úrodnou půdu. Řezáč navrhl, že je potřeba vězně učit nejen v německém jazyce, ale aby všemu lépe porozuměli, i v českém jazyce (Uhlík, 1997). V tomto dokumentu byl už jasně patrný zvýšený zájem Řezáče především o speciální pedagogickou problematiku, která se týkala vězeňství a o praktické předpoklady, které by se praktikovaly tak, aby to vedlo ke stálému výchovnému působení na vězně. Jak jsem uvedla výše, Řezáč při své práci pro vězně došel k přesvědčení, že výchova a vzdělávání je nutné praktikovat od nejmladšího věku dítěte a to jak v rodině, tak i ve školách a ve zlepšení školství viděl možnost docílit nějakého pokroku. Proto se ve své další literární tvorbě zaměřil právě na mládež a žáky. Řezáč v této snaze viděl budoucnost a smysl, protože v uplatňování zastaralých vězeňských řádů a v zaběhnutém způsobu zacházení s trestanci v té době, se nedalo očekávat nějaké výrazné zlepšení.

V roce 1855, 1. března, vyšlo první číslo časopisu *Škola a život*, který Řezáč založil a vedl. Časopis se stal v příštích 13 letech představitelem českých progresivních učitelů

a pracovníků ve školství a věnoval se české školské politice, přejal novohumanistické výchovné ideje stoupenců filozofa Bernarda Bolzana, praktickou školskou politiku Řezáče a Josefa Wenziga a snahy některých Amerlingových spolupracovníků o vymanění českého školství z rakouského školského systému (Uhlík, 1997). Tato Řezáčova práce byla nejvíce oceňována. Význačnou novinkou byla příloha časopisu Škola a život, která se jmenovala Štěpnice a věnovala se zvláště mládeži, pro kterou v té době nebyla vhodná literatura a to ani pro učitele, které by z ní mohli čerpat ve své práci s mládeží. Štěpnice zahrnovala básničky, hry, přísloví, hádanky, bajky, poučné články a četbu pro mládež. V roce 1866 vydal Řezáč, dnes bychom řekli „pracovní sešit“, pro děti s názvem Štěpnička. První učení a cvičení milé mládeže československé. Řezáč se psaním a vydáváním knížek pro mládež převážně vlastním nákladem, velmi zasloužil o možnost vzdělávání dětí a mládeže v této době, protože jak jsem již zmínila, nebylo tolik vhodné literatury právě pro děti a mládež. Za zmínku stojí např. učebnice Mluvnice s prawopisem pro Českou mládež vydanou v Praze 1849, První knížka milé mládeže československé, kterou sepsal společně s Karlem A. Bulířem anebo Obraz země České čili Pohled na vlast Čechů s vloženou mapou. V této Řezáčově tvorbě pro děti a mládež vidím jeho velký přínos sociální pedagogice.

Řezáčovi byly po zrušení fary sv. Václava na Zderaze nabídnuty ke správě dvě farnosti mimo Prahu, ale to Řezáč odmítl. Tehdy v bývalém klášteře sv. Jiří na Hradčanech byla zřízena kněžská káznice, kde P. Řezáč vzal nabídnuté místo duchovního. Při práci vychovatele chovanců v ústavu také sháněl a znamenal si adresy českých rodin a dělal si průzkum toho, jak které dítě v rodině mluví, vytvářel statistiku žáků, kteří mluvili česky a německy. Výsledky výzkumu, které Řezáč otisknul v časopise Škola a život, bylo zjištění, že množství žáků, kteří mluví česky přesahuje počet žáků, kteří mluví německy. Řezáč tak upozornil na nedostatečný počet českých škol a české výuky v nich, zmínil i malý počet mateřských škol a doložil i uvedením tehdejších zákonů, že: „*Cifry znamenají zřejmě a nezvratně, že mládež v obecných školách pražských, celkem česká, že školy pro mládež soudě měly by míti ráz český, a že i dle zákona měl by v nich býti vyučován jazyk též český*“ (Uhlík, 1997). To opět vyvolala vlnu nelibosti rakouských úřadů, které se už o Řezáče, a nejen o něj, začali v roce 1855, intenzivně zajímat.

Ve svém snažení a aktivitách, které by vedli k reformě národního školství a ke zvětšení obecného vzdělání Řezáč spolupracoval s prof. **Josefem Wenzigem** (1807 – 1876), ředitelem první reálné (střední) školy v Praze, kde se vyučovalo jen českým jazykem. Wenzig byl poslancem českého sněmu, členem nejvyššího školského úřadu

v království Českém, dozorcem nad školami obecnými a reálnými, spisovatel, autor libret ke Smetanovým operám Dalibor a Libuše.

P. Řezáč se v tomto období intenzivně věnoval vydávání časopisů, do kterých mu přispívala Božena Němcová, profesor Petr Mužák, P. Daneš, Karel Jaromír Erben, Václav Hanka a další. Prodával knihy, zakládal školní knihovny a knihovny v učitelských ústavech, kdy na provoz přispívali mj. např. Dr. Jan Evangelista Purkyně, Josef Frič, P. Kratochvíl, Petr Mužák, manžel Karoliny Světlé, bratr Vojty Náprstka Ferdinand Fingerhut. Seznam knih, vhodných ke vzdělávání a studiu, uveřejňoval pravidelně v časopise Škola a život a nakladatelé méně hodnotné literatury začali na Řezáče podávat úspěšně žaloby. Řezáč se i přes překážky stále své pedagogické činnosti nevzdával a stále s nadšením propagoval vytvoření jednotného školského systému. Věnoval se i charitativní činnosti, když začal vydávat Kalendář učitelský (1857), poté přejmenován na Sborník a výtěžek z něj věnoval potřebám sirotkům po zemřelých učitelích. V roce 1858 Řezáč navštívil několik moravských škol v Brně, Vyškově a v Olomouci a opět statisticky zpracoval a uveřejnil údaje o počtu škol s českým a s německým jazykem. Spolu s dr. A. Majerem a s prof. V. Zeleným vydával Obecné listy naučné k rozmnožení prospěšných vědomostí a zkušeností (1860), časopis ale brzy zanikl pro nedostatek čtenářů. Ten samý neúspěch postihl i Bibliotéku učitelskou (1861), věnovanou různým vědním oborům. Dalo by se říct, že přes všechny překážky byl Řezáč neúnavným redaktorem a vydavatelem.

Kritická léta v českých dějinách

Tímto názvem můžeme nazvat období kolem roku 1855. Ve školách se poměr výuky českého jazyka vůči německému jazyku výrazně prohloubil. Na gymnáziích se studenti učili jenom podle učebnic v německém jazyce. Ze strany úřadů docházelo k velkému pronásledování redaktorů soudobých periodik, tiskové prohřešky proti režimu se posuzovaly jako politické zločiny, které se daly srovnat s velezradou. Ve vězení se v té době ocitlo mnoho novinářů. I P. Řezáč a vedení časopisu Škola a život raději články se školskou politikou neotiskovalo. Řezáč se zaměřil na vydávání učebnic, naučné a zábavné literatury pro mládež, zakládal pedagogicky zaměřené časopisy, knihovny, v člancích oslovoval české učitele, upozorňoval na snahy odnárodnit školy.

V tomto období byl rakouským ministrem vnitra baron Alexander Bach, (1813 – 1893, zakladatel tzv. Bachovského absolutismu, zaveden silvestrovskými patenty z 30. 12. 1851, čímž se zrušila tzv. oktrojovaná ústava), proběhlo mnoho změn, které se

dotkly zemědělství, úřadů a cel. Bylo podporováno podnikání, vznikly svazky živnostenské a obchodní komory pro průmyslníky. Ve státní správě vznikaly okresy a kraje. Četnictvo a tajná policie, kterou začal už kdysi budovat císař Josef II. za válek s Francií možná odůvodněně, po Francouzské revoluci začala tato nová bezpečnostní složka bdít zejména nad cizinci a emigranty z Francie a nad internovanými francouzskými zajatci, nepřestala ve své činnosti pokračovat i v mírových časech a hodila se i v této době. Češi, obývající západní část monarchie, měli praktický kontakt s vyspělejším německým prostředím a byli tímto sousedstvím pozitivně ovlivněni. Metternich proto doporučoval české společenství (jako ze všech „slovanských“ nejvyspělejší a nejvíc nakažené nebezpečnými myšlenkami) zvláště pozorně sledovat (Doležal, 2013). Činnost (nejen) českých obrozenců tak tajná policie neustále sledovala. Byrokracie v tomto období nabírala na obřích rozměrech, probíhala tvrdá cenzura a „špiclování“. Tajná policie zadržovala soukromou korespondenci, probírala se v dopisech i v lidském soukromí. Do četné spleti agentů, konfidentů a placených udavačů byli zapojeni sluhové, číšníci v kavárnách, kuchařky, posluhovačky, nevěstky, faráři, učitelé i vychovatelé ve šlechtických rodinách. Poslat dopis poštou bylo riskantní, nebezpečné se bylo bavit hlasitěji na veřejných místech. Bach měl také velkou zásluhu na deportaci Karla Havlíčka Borovského v prosinci 1851 do jihotyrolského Brixenu, kterou na jeho doporučení nařídil císař František Josef I. bez jakéhokoliv soudního řízení. V roce 1859 Bachův absolutismus končí a činnost P. Řezáče, Josefa Wenziga a dalších spolupracovníků, hlavně z redakce časopisu Škola a život, dostávají nový rozměr a nadšení. Bylo to ale nadšení předčasné, protože vídeňský byrokratický systém stále kladl nepřekonatelné překážky. Stále docházelo k zatýkání a to dokonce i mladistvých studentů, kteří se zúčastnili demonstrací. Ostře se proti tomu ohradil právě J. Wenzig, který i díky článkům proti zesilování tlaku germanizace na českých školách, byl policií vyšetřován.

V roce 1860 JUDr. F. L. Rieger předložil císaři ve Vídni tzv. memorandum, stížnostní spis sepsaný německy, který bývá označován jako žádost o povolení českého nezávislého politického deníku. Ve skutečnosti to byl pokus o formulaci politického programu české národní strany, první po roce 1848. Rieger si v něm stěžuje císaři na postup úřadů proti českým snahám o národní emancipaci, požadoval uvést češtinu jako vyučovací jazyk do škol všech stupňů, povolit český učitelský ústav, český politický deník, zajistit volné působení Sboru pro zřízení Národního divadla, Společnosti Českého muzea i Matice české a uskutečnit jazykovou rovnoprávnost alespoň ve vnějším úředním styku

tím, že úředníci budou povinni ovládat obě zemské řeči. Memorandum podepsali mj. fyziolog J. E. Purkyně, advokát F. Brauner, kníže Thurn – Taxis, továrník F. V. Pšross, statkář a budoucí pražský primátor Josef Macháček a duchovní F. J. Řezáč. A když František Josef I. i přes nezvyk jednat s neurozenými politiky Riegrovi slíbil, že pověří vládu, aby se memorandumem zabývala, nikdy se Rieger odpovědi nedočkal (Sak, 1993).

Rok poté začal Dr. F. L. Rieger sestavovat Naučný slovník a ke spolupráci přizval i F. J. Řezáče. Ten jako jeden z prvních v rámci slovníku zpracoval životopis Karla Havlíčka. Jako redaktor časopisu Škola a život stále propagoval myšlenku zavedení českého jazyka do škol a v tomto neutuchajícím snažení mu byl nápomocen prof. Wenzig. Spolu s Wenzigem byl Řezáč v první řadě za tyto zásluhy zvolen v roce 1861 poslancem zemského sněmu za českou národnost. Ve volbách do městského zastupitelstva v roce 1861 dokonce Češi zvítězili a P. Řezáč byl nejen zvolen členem pražské městské rady, ale byl zvolen i do říšské rady. V městské radě dostal na starost školství a za jeden ze svých prvních úkolů si vytyčil vytvořit statistiku národnostní situace ve všech pražských hlavních a triviálních školách. V tomto období byl Řezáč přesvědčen, že je potřeba vytvořit celistvou školskou soustavu a zřídit vyšší školy, které by přímo navazovali na školu národní. To si vzal jako svůj hlavní cíl a věnoval mu svůj vliv v zemském sněmu i v pražském zastupitelstvu. O všech jednáních informoval v časopise Škola a život. V roce 1863 začal vycházet další časopis věnovaný učitelům, pedagogické problematice a vychovatelství s názvem Národní škola. Řezáč byl hlavním redaktorem časopisu a učitelé pražských obecných škol dokonce Řezáče požádali, aby se časopis Národní škola stala jejich složkou. I tam stále publikoval svá stanoviska a názory. Řezáč do svého působení v zemském a říšském sněmu vkládal velké naděje, možnosti a příležitosti k prosazení změn ohledně českého školství, jenže po nějaké době byl z výsledků velmi zklamán a rozčarován. Stále se nedařilo uzákonit plné jazykové právo a o další změny týkající se českého jazyka nebyl při jednání a schvalování zájem vůbec. Ukázalo se, že snahy něco změnit a prosadit v této době byly nad síly P. Řezáče. Chtěl založit učitelský spolek, ale žádost byla úřady zamítnuta. Další jeho žádost na obsazení místa rektora ústavu u sv. Jiří na Hradčanech, které se uvolnilo, byla taktéž zamítnuta. Řezáč, který byl ze situace, která nastala, zklamán, rezignoval 19. 1. 1863 na místo spirituála kněžské káznice. Stále vykonával poslanecké a zastupitelské funkce, věnoval se činností ve spolcích, veřejným činností, literární práci. Svoji pozornost upínal k propuštěným mladistvým delikventům, o které pečoval, byl člen českého Musea a vydavatelství pro církve v Brně a v Praze.

Dostal čestné členství v Jednotě učitelské, stal se čestným pražským občanem a mnoha čtenářských kroužků. Zpracoval osnovy pro české reálné gymnázium na Malé Straně, vytvářel osnovy pro pražské čtyřtřídní školy, které měli zvláštní vyučovací systém a nebyly mu lhostejné ani sociální podmínky pražských žáků a učitelů, kterým také své úsilí věnoval. K výročí tisíciletí ruské říše mu byl udělen carský řád sv. Stanislava II. stupně. Zasloužil se o založení české vyšší dívčí školy a doufal, že se stane jejím prvním ředitelem. Jenomže ředitelem byl ustanoven dr. Vilém Gabler a Řezáč byl velmi zklamán. Zřejmě tohle byla poslední rána, která řezáče uvedla do velké osobní krize, která sestávala nejen z osobních neúspěchů, ale i stálým sledováním policie a šikanováním ze strany úřadů. Řezáč začal uvažovat o tom, že se natrvalo z Prahy odstěhuje. Kontaktoval velkostatkáře a majitele liteňského panství Josefa Františka Daubka, který byl jako Řezáč zapáleným českým vlastencem a přijal v Liteňské farnosti místo správce (Uhlík, 1997).

V roce 1866 se v obecných školách stal hlavním vyučovacím jazykem český jazyk, německý jazyk se stal nepovinným. Začalo zestátnování gymnázií a střední školy se rozdělily na české nebo německé. Zde mohl Řezáč cítit velké zadostiučinění, protože se stále snažil vytvořit rozsáhlou reformu školství v Čechách.

Životní rovinka Františka Josefa Řezáče

P. Řezáč se stal 23. 12. 1865 farářem v Litni. Městys Liteň, ležící v Hořovické pahorkatině u Berouna, nedaleko hradu Karlštejn, se stala Řezáčovým novým domovem. V Litni se narodil také Vincenc Prausek (1823 – 1896), který jako školský rada dohlížel nad školami na Moravě a ve Slezsku a byl Řezáčovým a Wenzigovým spolupracovníkem z dřívějších dob. Prausek se stejně jako Řezáč a Wenzig zasadil o výstavbu nových škol a to i pro dívky. Své úspory musel P. Řezáč vložit do opravy fary, která byla velmi zanedbaná.

V květnu byla fara vykradena a Řezáč si při té příležitosti vzpomněl na své působení ve Svatováclavské trestnici, kde se o život, jako na faře, bát nemusel. V té době byl v zemské Svatováclavské trestnici za trestance odpovědný Dr. F. L. Rieger. V Litni Řezáč založil školní knihovnu, do které sám daroval 145 knih. Začal zajišťovat úpravu hřbitova, zasadil se o opravu střechy na kostele a jednal o stavbě nové školy. Svoji práci vykonával s nadšením a zápalem pro věc, jako ostatně vše, co doposud ve svém životě dělal. Předpokládal, že v Litni bude mít jeho práce smysl a on podle svých vlastních slov: „*Toužil po útulku a klidu, neboť byl dříve příliš veřejně zaměstnán*“ (Uhlík, 1997). Statkář

Daubek byl zpočátku Řezáčovu úsilí nakloněn, přispíval na opravu fary, jenomže Řezáč se vmísil do Daubkových soukromých záležitostí a od té doby se z nich stali nepřátelé. Dobré vztahy si P. Řezáč neudržel ani se starostou obce, k jehož jednání měl výhrady a dával to hlasitě najevo hlavně při kázání. V Litni byla také židovská škola, kde se k nelibosti Řezáče, vyučovalo jen německy. Takže dost dalších nepříjemností a obtíží, které musel Řezáč snášet, s kterými bojoval a které mu nejen ubíraly síly, ale hlavně mu velmi znepríjemňovaly a znechucovaly pobyt v Litni. Řezáč měl také složitou povahu, kterou ne každý akceptoval a snášel. Byl nedůtklivý, podrážděný a roztrpčený. V Litni se uzavřel do sebe, nikam nevycházel, nestál o společnost svých farníků a ani oni nestáli o jeho společnost. Plnil si svědomitě své kněžské povinnosti a byl přísný nejen na sebe, ale i na druhé. Za jeho působení v Litni se u něj vystřídalo několik kaplanů, protože neakceptoval jejich chození do hostince za občany, vadilo mu dokonce i to, že chodili pozdě k jídlu a tak je nechával o hladu. Na faře byl u něj podřízeným kaplanem **P. Václav Beneš – Třebízský** (1849 – 1884), spisovatel, který psal historickou vlasteneckou prózu. Byl o celou generaci mladší než Řezáč. Zpočátku byl Beneš rád, že bude se spisovatelem, domníval se, že se spolu budou přátelit a spolupracovat pro národ a vlast. Ale Beneš měl odlišné životní zkušenosti a vlastenectví viděl také trochu jinak, než byl Řezáč ochoten akceptovat. Měl s kaplanem neustálé slovní názorové generační střety a rozepře, podceňoval ho v jeho tvorbě, jeho literární činnost neuznával a považoval ji za nepotřebnou, byl na něj velmi přísný a nakládal na něj mnoho povinností. P. Beneš si ale obyvatelé Litně oblíbili, měl prý v srdci ideální lásku k lidu, srdce otvíral milým slovem a dobrým skutkem a on byl mezi nimi a mezi Řezáčem jako mezi mlýnskými kameny. Řezáč vždy miloval pravdu, byl sebevědomý, energický, zakládá si na svých vědomostech. Byl z celé duše vlastenec, osvícenec, uznával názory Bolzana, do jehož fondu přispíval nemalé částky, akceptoval přísný kněžský život. Byl spořivý a hospodárný, podporoval sirotky, které zůstaly po zemřelých učitelích, doplňoval knihovny, kterých bylo více než 300, podporoval propuštěné trestance. Ze svého financoval vydávání časopisů a vlastním nákladem také své knihy. Měl hodně nepřátel, soudil se s vrchností, válčil s místními osadníky, ale měl také hodně přátel, kteří v té době byli součástí elity a inteligence národa. Neustálé střety s nepřáteli a rozčilování působilo negativně na Řezáčův zdravotní stav. V roce 1875, bylo P. Řezáčovi 56 let. Stále žil na neopravené, vlhké a prohnílé faře, stále čelil častým slovním kolizím a přestřelkám a dokonce schválnostem a ústrkům. V roce 1877 P. Řezáč natolik vážně onemocněl, že poslední mši

v kostele v Litni sloužil 20. října 1878 a poté již odjel do Prahy do Vladislavovy ulice č. 1389 na penzi. Tam také 25. prosince 1879 P. František Josef Řezáč v 11 hodin dopoledne zemřel. Bylo mu 61 let. Byl pohřben na Olšanských hřbitovech v Praze. Na náhrobní desce je vytesán kříž a letopočet a na komolém jehlanu stojícím nad jeho hrobem je v kruhovém rámu zapsáno jeho heslo: „*Za pravdu, právo a svobodu*“, kterým se přiznává ke společným názorům s Karlem Havlíčkem Borovským. (Uhlík, 1997).

3.2 Vězenství v posavadních způsobech svých

F. J. Řezáč se během své práce ve Svatováclavské zemské trestnici (v letech 1847 – 1855) zabýval myšlenkou, jak co nejlépe působit výchovně a pedagogicky na delikventy a trestance a po svých vlastních zkušenostech s prostředím trestnice se zabíral myšlenkou humanizace věznění. Jelikož v trestnici pobýval denně, s vězni trávil všechn svůj čas, měl mnoho praktických zkušeností, znalostí a vědomostí ze studia odborné literatury. Byl přesvědčen, že napsat o vězenství a seznámit širokou veřejnost s tímto tématem je velmi potřebná věc. V roce 1852 vydal svým nákladem spis psaný v českém jazyce nazvaný *Vězenství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců*. Spis věnoval Řezáč P. F. Schneiderovi, který velmi podporoval Řezáče v národním uvědomění, probudil v něm zájem o vychovatelství a o sociální problematiku.

Útlý spis *Vězenství* o 54 stránkách, má 4 hlavní kapitoly: Žalářnictví a káznictví, O povinnosti ujímati se vězňů, Dobré uspořádání trestnic čili káznic ve všech stránkách jejich a Mravní pokaženost. Řezáč spis napsal v době, kdy ještě nebyla ustanovena česká vězeňská terminologie. Přesto je dílo napsáno vkusnou češtinou a je snadno pochopitelné. Řezáč důrazně požadoval, aby každému trestanci byla věnována nezbytná souhrnná péče a pomoc a to jak ve výkonu trestu samotném, tak zvané penitenciární péči, tak i po propuštění z trestnice. F. J. Řezáč byl jedním z prvních zakladatelů, dnes bychom to nazvali, penologické péče, tj. péče o propuštěné osoby a vytváření podmínek, které by předcházeli páchání další trestné činnosti. Řezáč od samého počátku vyzvedával potřebu výchovy od raného věku dítěte a v tom viděl hlavní smysl předcházení páchání trestné činnosti. Velkou pozornost ve spisu věnuje Řezáč také systému věznění, vězeňskému personálu, jaký má být a např. i: „*v čem se má vězňů ujímati*“ (Řezáč, 1852). Řezáč vyzdvihl potřebu diferenciaci věznic, tzn. rozlišení věznic na oddíly pro třídění trestníků a to hlavně oddělení mladistvých delikventů od přetěžkých zločinců, zločinců trestaných poprvé a odsouzených za méně závažné zločiny. Věnuje se též stavbě a vybavení trestnic

a to nejen z hlediska bezpečnosti, ale aby se vyhovělo i po zdravotní stránce. K vybavení každé trestnice považuje za nutnost vybudovat školu pro vyučování a kapli (modlitebnici) pro potřeby náboženských cvičení nebo konání bohoslužeb. Smysl v převýchově trestníků vidí i v přiměřené pracovní činnosti za nějaký výdělek. Od roku 1843 připadl veškerý trestancův výdělek obci, která vykonávala nad věznicí správu a odsouzené tudíž k práci nebyli motivováni. Ve věznicí kladl důraz na pořádek a kázeň a proto je důležité mít dobrý domácí řád. Řezáč také v publikaci popisuje dvě věznice a uspořádání v nich a to věznici Pentonvillskou u Londýna a Genfskou ze Severní Ameriky. A nebyl by to Řezáč, kdyby se nepokusil objasnit důvod mravní zkázy u trestanců a to rozdělením na příčiny vnitřní, vznikající u nevzdělaného člověka a příčiny vnější, kdy na člověka působí prostředí, ve kterém žije, poměry v rodině, vzdělanost rodičů od kterých se učí a příznivé nebo nepříznivé materiální poměry.

Dále Řezáč popisuje i nápravné prostředky a na prvním místě uvádí vzdělání, osvětlu, dobré rodinné zázemí a prostředí kolem a dobrou nebo uspokojující materiální situaci. V závěru knížky Řezáč vyslovil pokrokovou myšlenku, napravovat menší provinilce a zločince schopné nápravy prací pro obec zejména při údržbě veřejných prostranství, úklidu na nich nebo údržbě veřejných budov, před zraky občanů, dnes bychom mohli říct, aby prováděli veřejně prospěšné práce. A ty těžší zločince bez snahy o nápravu zavírat do tvrdých žalářů a na samotku. F. J. Řezáč si byl vědom, že zavedení a uskutečnění těchto návrhů a podnětů bude podléhat mnohým obtížím, jak už bylo u jeho snah běžné, už jen proto, že trestnice spadaly pod správu států a ne obcí. Své myšlenky ale pevně věřil a jako poslední větu ve spisu uvádí: „*Státům by odpadlo břemen mnoho, obce by dokázaly mravní sílu svou, klesající nalezl by v ní vydatné podpory, a jenom tomu by trudno bylo tráti v tuhém vězení a v trapné samotě., kdoby nechtěl se káti ve společnosti útrpných šlechetných bratří svých*“ (Řezáč, 1852).

Důležité a zároveň zajímavé na tomto nadčasovém Řezáčově díle je to, že ačkoli byl Řezáč duchovním římskokatolické církve, nepreferuje pouze význam duchovní péče o odsouzené, ale podává ucelený a souhrnný návrh na reformu vězeňství. Do reformy zahrnuje celou činnost „vědy žalářní“. (Jůzl, 2012). Je zajímavé, že Řezáč byl povšechně klasifikován především jako spisovatel než jako politik a pedagogický pracovník a jeho činnost v oblasti vězeňství, jeho bohaté praktické zkušenosti, tak zůstaly zapomenuty.

3.3 Významné osobnosti v životě Františka Josefa Řezáče

Už když jsem se jen povrchně začala o osobu Františka Josefa Řezáče zajímat, všimla jsem si, kolik historicky známých a slavných osobností českého národa se v této době a kolem osoby Řezáče nacházelo, kolik se jich mihlo nebo propletlo jeho osudem a životem. S některými byl ve stálém styku, jiné poznal na semináři při svých studentských letech, při své politické a pedagogické činnosti, při svém kněžském poslání nebo při svém vlastenectví a lásce k vlasti. A co mě ještě více mile překvapilo, bylo to, že tyto významné osobnosti se buď narodily, nebo bydlely v místě mého rodiště. Nelze říci, že nějaká osobnost v Řezáčově životě byla významnější než jiná, každý člověk, se kterým se Řezáč setkal, měl v něm nezastupitelné místo. A proto zde některé z nich vyjmenuji.

Karel Havlíček Borovský

Karel Havlíček se narodil 31. října 1821 v Borové u Přibyslavi jako druhý syn matce Josefě a otci Matěji Havlíčkovým. Pro další život malého Karla mnoho znamenal tehdejší borovský kněz P. Jan M. Brůžek, který jako farář působil v Borové od roku 1819 a byl tam velmi oblíben. P. Brůžek a kaplan P. J. Serbousek, který na faře také působil, pozorně a moudře sledovali chlapcův vývoj a pomáhali se mu dál rozvíjet. P. Serbousek zřejmě vzbudil u Havlíčka zájem o přírodu, sadařství a zpěvné ptáky, činnosti a znalosti, které ho později ve vyhnanství v Brixenu zaměstnávaly. V roce 1826 začal Karel chodit do borovské školy, o čtyři roky později do hlavní školy v Jihlavě. Jihlavská škola sloužila k dokonalému zvládnutí německého jazyka, který byl podmínkou dalšího vzdělání. Od roku 1832 začal navštěvovat premonstrátské gymnázium v Německém Brodě. Zde byl jeho spolužákem Bedřich Smetana. Poté odešel do Prahy do filosofického semináře. Právě zde se seznámil s Františkem Josefem Řezáčem, Václavem Gablerem a Františkem Girglem, kteří ho provázeli jako přátelé pak celý zbytek života. Stejně jako na ně zapůsobily i na Karla přednášky P. Schneidera, který byl Bolzanovým žákem, byl stoupencem racionálně chápané víry, odpůrcem zázraků, ostatků, uctívání obrazů. Ale reformní církevní hnutí právě v této době končilo, byl Bernard Bolzano a jeho stoupenci z řad kněží pronásledováni. Karel Havlíček po dvouletém studiu filosofie začal studovat na arcibiskupském semináři díky svému přesvědčení o tom, že pokud se stane knězem, bude mít mimořádně příznivou šanci zapůsobit na českou národní společnost. Ze semináře byl ale po roce vyloučen. A právě v této době se rozhodl, že bude českým spisovatelem. Soustředil se na svůj cíl a vyhledával k němu nejpřímější cestu. To bude právě Havlíčkův

charakteristický rys v celém jeho jednání (Karel Havlíček Borovský, Vydala obec Havlíčkova Borová k příležitosti jubilejního Havlíčkova roku 2001, str. 51). Své literární práce začal publikovat v České včele, kde se stal redaktorem, pod pseudonymem Havel Borovský. Tiskl zde epigramy a beletristicky – publicistické „obrazy z Rus“. Spolupracovníci České včely se stala i Božena Němcová. Havlíček byl aktivním účastníkem národního života, členem Národního výboru, účastníkem příprav Slovanského sjezdu, byl zvolen poslancem říšského sněmu za město Humpolec. V revolučním roce 1848 se oženil s Julií Sýkorovou a v Praze je oddal jeho přítel P. František Josef Řezáč. Jako mluvčí liberální české národní strany založil vlastní deník Národní noviny. Publikoval vlastenecké články, vysvětloval, že velká, velkorysá politika začíná politikou malou, obecní, jeho heslem byla pracovitost, trpělivost a osvěta. V Národních novinách v roce 1849 napsal: *„Svoboda se nedá vykřičet, vyplakat a vylamentovat, jen z ruky pilné naděje kvitne! Za rok, za dvě léta nemůže se předělati, co pokazili věkové. Kdyby nyní každý občan již tak vzdělán byl, aby rozuměl všemu, čeho nám jest zapotřebí, byla by to jen pravá hračka, uspořádati zemské řízení, tak jak toho svobodným národům zapotřebí jest. Musíme tedy tento lid poučovati, a tak se vždy přibližovati k žádoucímu cíli.“* Po zákazu Národních novin založil v Kutné Hoře časopis Slovan. Od podzimu 1848 do prosince 1851 se starý režim postupně vzpamatoval. Protože nic nového a pevného nevzniklo a politické vakuum nelze natrvalo udržet, proběhla jakási restaurace absolutismu v nových podmínkách. Občanské svobody braly postupně zsvě. Šlo o to udržet v těžší situaci prostor svobody, který se vláda neodvážila omezit najednou a celý. Havlíčkův Slovan byl nakonec posledním místem svobodného tisku v Čechách a na Moravě (Doležal, 2013).

Dne 16. 12. 1851 byl Havlíček deportován do Brixenu, kde ho několikrát navštívil i František Josef Řezáč. I když byl v Brixenu Havlíček slušně zaopatřen a de facto na svobodě, velmi strádal. Nemohl se aktivně zúčastnit veřejného života, politiky, v Čechách bojoval proti Bachovi, proti politické neuvědomělosti, která Bachův režim dopustila a to bylo náplní a posláním po celý jeho život, pro to on žil a pracoval a leccos obětoval. Žádostem o jeho propuštění z vyhnanství bylo za podmínky, že se zřekne své novinářské činnosti, vyhověno v dubnu 1855 a v květnu se vrátil do Německého Brodu. Havlíček byl po návratu do vlasti zklamán mírou utlumení veřejného života, přizpůsobením se tíživým poměrům ve vlasti. Odvrátili a vyhýbali se mu i jeho někdejší přátelé a to Havlíček velice špatně nesl. V červenci 1856 Karel Havlíček podlehl dlouhé nemoci a poslední pomazání mu udělil jeho přítel P. Řezáč, který ho neopustil ani ve chvíli

poslední. Ten také vedl smuteční průvod a vykonal smuteční obřad. Pohřeb novináře a vlastence Havlíčka se stal národní manifestací. Zúčastnilo se ho tehdy mnoho významných a veřejně činných osobností, mezi nimi i Božena Němcová (Uhlík, 1997). Havlíčkova literární a hlavně novinářská činnost byla ve své době velkým přínosem pro národ a pro vlast, vytvářel prostor svobody pro českou politickou žurnalistiku, brzdil radikály, stál si pevně za svým přesvědčením, zatímco lidé okolo již rezignovali (Doležal, 2013). Z počátku chtěl Havlíček působit na vzdělávání a uvědomování národa jako kněz a profesor, stal se však spisovatelem a novinářem a v tom je jeho velký přínos nejen pro sociální pedagogiku.

Božena Němcová

Dívčím jménem Betty Panklová se narodila, zřejmě jako nemanželské dítě, někdy kolem roku 1820. Manželé Panklovi v Ratibořicích u České Skalice dítě vychovávali, kdo byl matkou Němcové je dodnes stále tématem spekulací. Z Ratibořic odjela na zámek do Chvalkovic, kde se vzdělávala ve hře na klavír, učila se domácím pracem, zdokonalovala se v němčině a ve francouzštině. Velmi mladá se v roce 1837 vdala za Josefa Němce, komisaře finanční stráže, který byl nejen o deset let starší, ale hlavně povahově od Němcové velmi rozdílný. Josef Němec byl uvědomělý vlastenec, žák Josefa Jungmanna, byl politicky perzekvován, a proto se rodina neustále stěhovala. V Praze se Němcová díky manželovi seznámila s prostředím vlastenecké společnosti a sblížila se s českou duchovní elitou té doby, mj. s Šafaříkem, Čelakovským a Erbenem. Přátelila se i s českými vlastenkami a spisovatelkami. Němcová se úpornému vlastenčení a planému veršování zpočátku bránila, do vlasteneckého „obrodného procesu“ se zapojila až později. Většina tehdejších manželek, i z prostředí rodičů se české inteligence, se věnovala rození dětí, šití, vaření, úklidu a vytváření pohodlí pro živitele rodiny. Velmi brzy však přestala být proklamace práva na vzdělání žen považována za útok na instituci manželství a právě muži-obrozenci se vzdělané ženě nebránili, ba naopak, snažili se jí vytvořit (Osvaldová, Čeňková, 2012). Psát a publikovat začala Němcová na počátku 40. let 19. století. V roce 1845 Němcová zveřejnila své první básně, věnovala se tématu venkova a lidové slovesnosti. Jejím mottem byla sociální rovnost, svoboda národa i osobní svoboda. Stala se první autorkou – profesionálkou, která se snažila psaním vydělávat na živobytí. Sbírala lidové báchorky a pohádky, jejich vlivem socializovala dítě a potažmo celý národ, zasloužila se o vznik české prózy. V roce 1853, kdy manžel ztratil zaměstnání a je vyšetřován kvůli své politické činnosti v roce 1848, začíná být i Němcová pod policejním

dohledem bachovského absolutismu. Při tvrdých cenzurních zásazích, kdy se režim prohraboval v soukromé poště i v osudech lidí, se tak právě kvůli cenzurním zásahům pošty Němcová dozvěděla pozdě o vážném zdravotním stavu syna Hynka. Dostala se nejen do osobní, ale i tvůrčí krize. V roce 1862 Němcová nemocná tuberkulózou a rakovinou zemřela. V jejím smutečním průvodu se sešlo mnoho osobností té doby F. L. Palacký, F. L. Rieger, J. E. Purkyně, F. A. Brauner. Božena Němcová je právem řazena k osobnostem, bez kterých by nebylo národního obrození. Spisovatelka, bytostná vlastenka, světlý zjev té doby, krásná tajemná žena toužící nejen po vzdělání, ale i po lásce a svobodě (Pospíšilová, 2013).

Václav Jiří Kratochvíl – spolužák F. J. Řezáče, kaplan v Peruci, v Úněticích u Prahy, psal do pedagogických časopisů a do Riegrova Slovníku naučného, redaktor časopisu Škola a život, farář u sv. Víta v Praze, v Ořechu, ve Vraném u Peruce, překládal do češtiny pedagogické spisy J. H. Pestalozziho

Vilém Gabler – doktor filozofie, studoval v Praze spolu s K. Havlíčkem, sekretář Národního výboru 1848, redaktor Havlíčkových Národních novin, také vychovatel ve Vídni a v Bělehradě, první ředitel české vyšší dívčí školy v Praze, poslanec českého sněmu a říšské rady

František Jirgl (Girgl) – Řezáčův spolužák, žurnalista, po studiích učil na Staroměstském gymnáziu, na gymnáziu v Písku, po propuštění z vězení, kde byl v období let 1850 – 1863, chemik v cukrovaru na Moravě.

František Mudra – Řezáčův spolužák, kaplan v Peruci, farář ve Slavětíně u Peruce, účastník slovanského sjezdu r. 1848.

Vojtěch Hlinka – Řezáčův spolužák, užíval pseudonymu František Pravda, český spisovatel, administrátor v pražském ústavu slepců, vychovatel u hraběte Des Fours v Hrádku u Sušice.

Josef Tadeáš Klejzar – spolužák Řezáčův, bydlel u něj K. Havlíček po vyloučení z kněžského semináře, novic v Želivském klášteře, učil na gymnáziu v Německém Brodě, kazatel v Praze a ve Slezsku, pastor v Latowici.

Václav Zikmund – profesor na Staroměstském akademickém gymnáziu, profesor v Písku, arcibiskupský notář, filolog, pedagog češtiny a latiny.

Josef Jungmann (1773 - 1847), byl to český spisovatel, překladatel z německého, anglického a francouzského jazyka, filolog, autor česko-německého slovníku vydaného v pěti dílech a obsahující 120 000 hesel (vydáván v letech 1834-1839), jazykovědec, první učitel českého jazyka v Čechách a na Moravě. Ke svým překladům z cizích jazyků ještě připojoval seznamy slov, které on sám vytvořil a které měli čtenáři usnadnit čtení a následné porozumění textu. Od roku 1815 byl v Praze ředitelem Staročeského gymnázia, rektor na pražské univerzitě, kde na filozofické fakultě také vyučoval český jazyk. Jungmann se zabýval novodobou češtinou, jejíž první teoretické základy sestavil. Ve svých nesčetných dílech stále kritizoval německou řeč. Pod okny na zdi Národního muzea v Praze, kde je zvěčněno tzv. Dvaasedmdesát mužských jmen české historie a to nejen osob české národnosti, ale také vědce nebo vládce a panovníky, kteří v Českých zemích působili, je na předním místě umístěno právě i jméno Josefa Jungmanna.

Ten již v té době na škole soustředil kolem sebe aktivní studenty se vztahem k českému jazyku a ti mu pomáhali se sestavováním velkého slovníku českého jazyka. Nelze nepřipomenout, že Josef Jungmann již od roku 1800 (tehdy ještě jako učitel gymnázia v Litoměřicích) jako první učitel té doby vyučoval češtinu, za co tehdy nepobíral žádný plat. Podle paměti Františka Ladislava Riegra byl Josef Jungmann velice příjemný a uctíváný profesor, který byl velice oblíbený u žáků všech ročníků. Zpočátku i zde vyučoval úterky odpoledne nepovinný předmět – český jazyk, kvůli pronásledování ze strany úřadů toho však zanechal a v době příchodu Františka Řezáče již pouze pořádal odpolední sezení s vybranými žáky u sebe doma. V čele staroměstského gymnázia působil Josef Jungmann až do svého odchodu do důchodu v roce 1845. Z Jungmannových děl si připomeňme např. díla Slovesnost, Historie literatury české aneb soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvícení a jazyka (1825), překlad díla Johna Miltona Ztracený ráj a překlady děl Friedricha Schillera a Johanna Wolfganga Goetha.

Na Jungmanna, jako i na celou řadu dalších významných osobností, kněžích, hlásících se k českému jazyku a politiků v době národního obrození, měly velký vliv názory doktora filozofie, matematika a kněze Bernarda **Bolzana**, který hovořil sice německy, ale ve svých kázáních v kostele Nejsvětějšího Salvátora v Praze na dnešním Křížovnickém náměstí hlásal reformátorské názory, kterými velmi ovlivňoval intelektuály Národního obrození. Kromě aktivního politického dění se Bolzanovou náplní života stala hlavně matematika. V dílech zaměřených na matematiku, astronomii a fyziku se věnoval

např. rovnoběžkám, zpracování matematické analýzy a logice, zkoumal zákonitosti prvočísel.

Bernard Bolzano (1781 - 1848) původem napůl Ital, napůl Němec, narozen v Praze. Výjimečná osobnost obrození, která je neprávem opomíjena. Dalo by se říci, že svou dobu předběhl, a proto byl zatracován a nepochopen. Studenti ho vnímali jako novodobého Mistra Jana Husa, jako světce a mučedníka pro pravdu a mravnost. Za své názory byl perzekuován, nesměl téměř 25 let učit, nesměl zveřejňovat svá díla, jeho již dříve publikovaná díla se ocitla na seznamu zakázaných knih. Už během studií Bolzano vyčníval nad své spolužáky, na gymnáziu exceloval hlavně v matematice, astronomii, fyzice, chemii a filozofii. Tyto předměty ovládal natolik, že si mohl za katedru sám stoupnout a učit. Ve filozofické přípravce patřil také k premiantům. V roce 1800 začal studovat bohoslovectví. V roce 1805 promoval jako doktor filozofie a začal zastávat funkci profesor náboženství.

Od počátku své učitelské kariéry věděl Bolzano, co chce. Učit podle svého nejlepšího svědomí a vědomí. Jenže na filozofické fakultě, kde tříletý povinný kurz náboženství, zřízený na příkaz císaře Františka I., probíhal, se Bolzano setkal s velkým nezájmem studentů o jeho přednášky. Byl ve svém vystupování spíš tichý, neměl pedagogické zkušenosti a věkem své studenty převyšoval pár lety. Ale právě proto, že se při svých přednáškách obsahu učebnic nedržel, své názory vyslovoval tak, že přemýšlel nahlas, a tak hledal pravdu. Jako profesor náboženství měl povinnost každou neděli, a když byl svátek, vést k veřejnosti z kazatelny kostela sv. Salvatora náboženskou promluvu, tzv. exhorty. Uměl lidi zaujmout a brzy byl kostel plný jako svého času Husova Betlémská kaple. I studentům, kterým z nudného a fádniho předmětu učinil dobrodružné poznání, si mladého profesora zamilovali. Toto ovšem neuniklo pozornosti cenzuře ve Vídni a o Bolzanovi se začalo hovořit jako o kacíři (Hořejš, 1997).

Pro příklad, čím církev, a dodejme, že nejen církev, popouzel, si uveďme pár Bolzanových názorů. O mravnosti: *„Základním zákonem mravnosti je zájem obecného blaha. Platnost tohoto nejvyššího mravního zákona je nezávislá na Bohu, tedy i na náboženství. O bibli: Písmo svaté zůstane poučné a povznášející, i když se snad věci odehrály jinak, než jak jsou v něm líčeny. Mravní příkaz Ježíšův je závazný i pro toho, kdo nevěří v jeho historickou existenci. Víra znamená, že se něčeho držíme, protože je to mravně prospěšné, nikoli proto, že to je pravda. Písmo je sice oficiálně přijímáno jako zdroj poznání, fakticky je s ním však třeba zacházet jako s povznášející knihou. O víře:*

„Bůh se nezjevuje pokolením a národům, neboť to jsou jen pojmy, nikoli skutečné bytosti. Proto je víra jednotlivce, ať se sebevíc liší od víry ostatních, pro něho v nejvlastnějším smyslu slova pravým božím zjevením.“ O modlitbě: *„Ó, ponechte nám sladký klam, že nás Bůh slyší!“* *I kdyby měli pravdu nepřátelé náboženství, a Bůh by nebral žádný zřetel na lidské prosby, byla by modlitba užitečná tím, že poskytuje prosícím útěchu.* O lidech: *jsou si v podstatných věcech rovni. Od okamžiku, kdy Ježíš vyhlásil tuto rovnost lidí, nemohou si panovníci vůči svým poddaným dovolovat takovou zvůli jako dříve, jinak by jim hrozilo povstání.* O nacionalismu a jazykových šarvátkách Čechů s Němci: *Jazyk je pouhý nástroj sociální komunikace, nikoli ztělesnění národního ducha. Romantický nacionalismus (myšleno Jungmannův, Hanky, Šafaříka, Čelakovského atd.) je nejen nepochopitelné, ale odsouzeníhodné poblouznění. Laciné vlastenecké horování, plané spory o přednostech toho či onoho jazyka, znevažování všeho cizího a nekritické vyzdvihování všeho domácího je trapným důkazem toho, jak nacionalistům je (jazykový) národ mylně a vždy víc než lidstvo.“* (Hořejš, 1994). Tyto ukázky nám ve zkratce naznačují, jak mladý kazatel Bernard Bolzano při svých přednáškách a exhortách roztácel zatuchlý pražský vzduch metternichovského policejního absolutismu. Bolzanovy přednášky milovali hlavně studenti a mládež, která ho považovala za světce. *„Nejde vůbec o to, jaká je věc sama o sobě, ale naopak jen o to, jaká představa o ní nás nejvíce povznáší,“* (Hořejš, 1997).

Během studentských nepokojů v roce 1818, ho rakouské úřady začaly obviňovat z radikalismu, který vnucuje svými myšlenkami právě mládeži. Bolzano byl v tu dobu děkanem filozofické fakulty. Byl na něj učiněn nátlak, aby rezignoval ze svého profesorského místa, ale to Bolzano odmítl. V roce 1820 byl tedy nedobrovolně suspendován a dostal i zákaz vstupu na kazatelnu. Začal být veřejně ostouzen a natrvalo vyřazen z vědeckého života. Odstěhoval se na venkov do jihovýchodních Čech k Pacovu, do vesnice Těchobuz ke svým přátelům a začal se věnovat své oblíbené matematice a logice. Bolzano uměl využít každou příležitost a byl nakonec vlastně vděčný, že mu Bůh umožnil soustředit svoji mysl k práci. Nebyl to jen originálně uvažující náboženský sociální kritik a reformátor, ale také geniální, i když zapomenutý matematik a logik. V Těchobuzi napsal své hlavní dílo zabývající se logikou, metodologií a teorií vědy s názvem *Vědosloví* (4 svazky, 3000 stran). Rozepsal dílo *Teorie veličin*, kterou nedokončil, napsal estetická pojednání *Knížku o nejlepším státě* a *matematické Paradoxy nekonečna*.

3.4 Význam Františka Josefa Řezáče pro sociální pedagogiku

Od dob Řezáčových uplynulo mnoho let. Role církve se v průběhu následujících sto padesáti roků různě měnila. Kromě období čtyřiceti hubených let minulého režimu (1948 – 1989) si církev v České, tehdejší Československé, republice zachovala ve společnosti své postavení i poslání. Adekvátně tomu odpovídalo i působení církve ve vězeňství. Už sám František Josef Řezáč usiloval jako politik, vězeňský reformátor i reformátor českého školství, o renesanci a osamostatnění českého národa. Za svého života se dočkal pouze Rakousko - Uherského vyrovnání v roce 1867, ale to už byl vážně nemocen, a proto neměl další síly na boj za politickou rovnoprávnost a českou samostatnost. Tu přinesl až rozpad Rakouska - Uherska po skončení první světové války v roce 1918. Nicméně věznice budované na sklonku 19. století (a jistě také z Řezáčova odkazu), pamatovaly ve svých plánech i s výstavbou vězeňských kaplí a s obsazením pracovních pozic vězeňských kaplanů. Jak se dozvídáme z historických pramenů, např. Vazební věznice v Českých Budějovicích byla otevřena v roce 1905 slavnostním vyvrcholením – otevřením kaple: *„Po svatodušních svátcích v červnu 1905, ve středu čtrnáctého, došlo pak k slavnosti, která udělala tečku za výstavbou justičního paláce. Po světském požehnání celého paláce v kolaudaci se dočkala otevření i kaple. Takovou událost nenechali si ujít nejen církevní, nýbrž i početní krajští a městští hodnostáři, představitelé úřadů a korporací. Jak se dalo čekat, pozvání přijali všichni, takže se sešla reprezentace nejvyšších kruhů, jak to požadovala mimořádnost chvíle i její hlavní osoba. Svěcení se ujal sám nejvyšší hodnostář budějovické diecéze, Jeho Eminence biskup Martin Josef Říha. Šestašedesátiletý jihočeský rodák, oděn jen do černého pluviálu, s fialovou štolou kolem krku, pronesl k hostům v přeplněné kapli krátký projev. Hovořil o dodržování božího desatera, o vině, trestu a odpuštění.“* (Chmelík, 2005, s. 8 – 9)

Františka Josefa Řezáče a jeho význam pro sociální pedagogiku lze vnímat z několika úhlů pohledu:

- jako zakladatele moderní české penologie a penitenciaristiky. Tyto obory jsou součástí sociální pedagogiky z hlediska sociální práce, volného času a sociální pedagogiky penitenciárního charakteru, tzv. programy zacházení;
- jako politika, jenž se snažil o emancipaci českých zemí v rámci Rakouska a Rakouska - Uherska;

- jako učitele, pedagoga, který žádal vzdělání pro široké lidové vrstvy a nepřímo ovlivnil pokrokový školský Hasnerův zákon z roku 1869;
- jako člověka, který prosazoval účinné působení na vězně prostřednictvím církve, uspořádal její činnosti v penitenciaristice;
- jako první osobnost u nás, která sepsala dějiny světové penitenciaristiky.

František Josef Řezáč si proto zaslouží trvalou pozornost všech sociálních pedagogů a právem patří do jejich řad.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM

4.1 Co to je kvalitativní výzkum

Hlavním znakem kvalitativního výzkumu je dlouhodobost, intenzivnost a podrobný zápis, je zde možnost pořizovat i audiofonní nebo obrazové záznamy, které se potom analyzují. Pozorovatel zapisuje skoro všechno, co se v daném prostředí děje, dělá si krátké zápisky, píše si poznámky, ze kterých poté skládá celkový obraz o zkoumaném prostředí. Na to, jak výzkumník postupuje od začátku do konce výzkumu, existují dva ustálené a vyzkoušené postupy. Je to analytická indukce a konstantní komparace. U analytické indukce si výzkumník stanoví výzkumný problém. Pak v terénu sbírá informace o jednom prvotním případě. Na základě těchto informací vytvoří prvotní hypotézu. Potom okruh zkoumaných osob nebo jevů rozšiřuje a zpětně si testuje, jestli jeho prvotní hypotéza údajům získaným o osobách odpovídá. Jestliže neodpovídá, hypotézu mění tak, aby odpovídala údajům, které se dosud podařilo zjistit. Aby výzkumník získal nové podněty ke změně a přehodnocení hypotézy, může uvést i negativní případy, které jeho hypotézu nepotvrzují. Takto postupuje do té doby, když už žádné případy, které neodpovídají jeho hypotéze, nenachází. A ze všech vyhovujících případů může vytvořit svou teorii o jevu nebo osobě, kterou zkoumá. Postup analytické indukce je velmi zdoluhavý a náročný, proto si výzkumník hned na začátku může práci zjednodušit tím, že si stanoví skupinu osob nebo jevů a jejich okruh už dále nerozšiřuje. Hypotézu definuje a zdokonaluje vzhledem k té skupině. Tento způsob ale není tak přesný.

Druhý způsob kvalitativního výzkumu je konstantní komparace. Výzkumník nejdříve údaje sbírá, třídí, hledá společné a rozdílné prvky mezi nimi, které ukládá do kategorií, nestanovuje si hypotézu na začátku výzkumu. Kategorie budou sloužit k budování hypotéz a teorií postavených na jejím základě. Hypotéza tedy v tomto případě výzkumníka od počátku neusměrňuje, vzniká až později z údajů, které výzkumník získal. Jde o sled kroků, které probíhají současně, výzkumník je neustále srovnává, komparuje svá data a kategorie, dokud nedospěje k uspokojivému vysvětlení jevů, k teorii (Gavora, 2000).

Pro relevantní řešení základní výzkumné otázky jsem provedla tzv. předvýzkum, protože mě překvapilo, že i když se příslušníci Vězeňské služby ČR na Vězeňské akademii o Františku Josefu Řezáčovi učí, nic moc o něm a o době, ve které žil, nevědí. S přihlédnutím k tomuto předvýzkumu jsem si položila základní výzkumnou otázku v duchu: „Kdo to byl František Josef Řezáč?“

4.2 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjištění vědomostí pracovníků Vězeňské služby ČR o Františku Josefu Řezáčovi a o významných osobnostech první poloviny 19. století.

4.3 Popis zkoumaného vzorku

Výběrový soubor tvořili občanští zaměstnanci Vězeňské služby ČR ve Věznici ve Světlé nad Sázavou v počtu pěti osob a příslušníci Vězeňské služby ČR také ve Věznici ve Světlé nad Sázavou v počtu šesti osob.

4.4 Stanovení základní výzkumné otázky

Základní výzkumná otázka si nečiní ambice odhalit nedostatky ve vědomostech zaměstnanců Vězeňské služby ČR, ale v odpovědi na ni lze spatřovat směr, jakým se dále ve výchově a v základní odborné přípravě zaměstnanců Vězeňské služby ubírat a posílit předmět historie penitenciaristiky.

Základní výzkumná otázka zní: „**Je známa osobnost Františka Josefa Řezáče v řadách příslušníků a občanských zaměstnanců Vězeňské služby ČR?**“

4.5 Výzkumná metoda

Vzhledem k charakteru výzkumu jsem si za výzkumnou metodu zvolila řízený polostrukturovaný rozhovor. Otázky v rozhovoru byly otevřené a stylizované podle zvoleného tématu bakalářské práce. Respondentům jsem pokládala tyto otázky:

1. Kdo to byl František Josef Řezáč?
2. Ve kterém století F. J. Řezáč žil?
3. Jaké měl povolání, profesi?
4. Působil ve vězeňství?
5. Ve které věznici F. J. Řezáč působil?
6. Znáte nějaké osobnosti té doby, se kterými se F. J. Řezáč stýkal?
7. Kdo z nich byl, podle vás, nejvýznamnější?
8. Znáte jiné osobnosti (kromě F. J. Řezáče) žijící v 19. – 20. století a zabývající se českou penitenciaristikou?

9. Víte, kde je F. J. Řezáč pochován?
10. Můžete uvést některá díla F. J. Řezáče?

4.6 Příklady rozhovorů

Vzhledem k tomu, že bylo provedeno 11 rozhovorů, není účelné je všechny zveřejňovat; domníváme se, že postačí uvést jeden typický rozhovor:

Rozhovor s občanským zaměstnancem věznice, mužem, 45 let.

Na otázku č. 1 odpověděl: byl to kněz, pedagog, spisovatel, politik.

Na otázku č. 2 odpověděl: v polovině 19. století.

Na otázku č. 3 odpověděl: byl farářem.

Na otázku č. 4 odpověděl: ano.

Na otázku č. 5 odpověděl: ve Svatováclavské trestnici v Praze.

Na otázku č. 6 odpověděl: Karel Havlíček Borovský.

Na otázku č. 7 odpověděl: Karel Havlíček Borovský.

Na otázku č. 8 odpověděl: neznám.

Na otázku č. 9 odpověděl: na Olšanech v Praze.

Na otázku č. 10 odpověděl: žádná díla neznám.

Rozhovor s příslušníkem Vězeňské služby ČR, mužem, 37 let.

Na otázku č. 1 odpověděl: byl to kaplan, vzdělával vězně, je považován za nestora české penologie.

Na otázku č. 2 odpověděl: v první polovině 19. století.

Na otázku č. 3 odpověděl: byl to kaplan a pedagog.

Na otázku č. 4 odpověděl: ano působil.

Na otázku č. 5 odpověděl: ve Svatováclavské věznici v Praze.

Na otázku č. 6 odpověď neznal.

Na otázku č. 7 odpověď neznal.

Na otázku č. 8 odpověděl Emil Lány.

Na otázku č. 9 odpověděl: nevím, kde je pochován.

Na otázku č. 10 odpověděl: Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání vězňů.

4.7 Analýza a interpretace výsledků rozhovorů

Z výzkumu vyplynulo, že všechny dotazované osoby věděly, že František Josef Řezáč žil a působil v první polovině 19. století. Všichni respondenti také věděli, jakou měl F. J. Řezáč profesi a že mimo jiné působil ve vězeňství a v které věznici. Čtyři respondenti z řad příslušníků Vězeňské služby nevěděli, s jakými významnými osobnostmi té doby se Řezáč stýkal, oproti tomu všech pět dotazovaných občanských zaměstnanců to vědělo. Občanští zaměstnanci také na základě svých vědomostí určili, která osobnost se jim zdála nejvýznamnější a to Karel Havlíček Borovský. Všech pět občanských zaměstnanců také uvedlo osobnost zabývající se českou penitenciaristikou v první polovině 19. století, z dotazovaných příslušníků toto věděl pouze jeden. Občanští zaměstnanci shodně uvedli místo posledního odpočinku F. J. Řezáče a to Olšanské hřbitovy, příslušníci Vězeňské služby to věděli pouze dva. Literární díla F. J. Řezáče shodně uvedli dva příslušníci a dva občanskí zaměstnanci. Ostatní respondenti žádné Řezáčovo dílo neuvedli.

4.8 Shrnutí

Navzdory předvýzkumu jsem zjistila, že vědomosti o Řezáčově osobě a době, ve které působil, nejsou tak nepříznivé, jak se zdálo. Lze konstatovat, že vědomosti o této významné osobnosti české penitenciaristiky jsou na odpovídající úrovni, tj. zaměstnanci VS ČR o něm mnohé vědí, odle charakteru odpovědí. Občanští zaměstnanci věznice však oproti příslušníkům vězeňské služby v celkovém hodnocení lépe.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývá osobností Františka Josefa Řezáče, katolického kněze, oddaného vlastence, obdivovatele Slovanů a všeho slovanského, který se narodil a působil v první polovině 19. století, v době osvícenství, v době českého národního obrození, v době významného průmyslového rozmachu a rozkvětu. Na základě studia odborné literatury jsem zde shromáždila poznatky, ze kterých čerpá teoretická část bakalářské práce. S osobností Františka Josefa Řezáče jsem se setkala poprvé při svém studiu na Vězeňské akademii ČR ve Stráži pod Ralskem. P. František Josef Řezáč, učitel, pedagog, posléze reformátor českého školství, spisovatel, vydavatel, redaktor, také politik a poslanec, člen obecního zastupitelstva královského hlavního města Prahy, osvětový pracovník, který se věnoval dobročinné a spolkové činnosti, a v roce 1848 účastník Slovanského sjezdu, po kterém se sám stal na krátkou dobu vězněm a po té působil jako duchovní administrátor ve Svatováclavské trestnici, je zakladatelem moderní české penitenciaristiky.

V první kapitole popisují, jak vypadaly české země, v té době součást Rakouska – Uherska, a Evropa v první polovině 19. století. Jaký vliv na rozvoj v nich i v samotné Evropě měla Velká francouzská revoluce. Popisují počátky českého národního obrození a některé jeho významné osobnosti. Protože v této době začíná nebyvalý průmyslový rozvoj, věnuji část první kapitoly vědecko – technické revoluci. Druhou kapitolu mé bakalářské práce věnuji církvi a jejímu vlivu a působení na rozvoj penitenciaristiky. Zmiňuji se o počátcích vlivu a působení církve ve vězeňství ve středověku, zmiňuji významné mezníky a osobnosti středověku, které měli vliv nebo nějakým způsobem vězeňství formovali. Samostatnou kapitolu věnuji roli církve v současné penitenciární praxi a uvádím některé nejvýznamnější osobnosti církve působících v českém vězeňství. Třetí kapitola se zaměřuje na osobnost Františka Josefa Řezáče, na jeho život a dobu, ve které se narodil a působil. Uvádím jeho nejvýznamnější životní dílo z oblasti vězeňství z roku 1852 a to Vězenství v posavadních způsobech svých, kde formuloval požadavky na zlidštěnou nápravu vězňů a nutnosti předcházení zločinnosti (Uhlík, J., 1997). Uvádím Řezáčova další díla, kterými zvyšoval obecnou vzdělanost, věnovaná převážně dětem a mládeži, kterými pedagogicky působil na nejmenší čtenáře a i tím se snažil snižovat trestnou činnost. Zmiňuji další významné osobnosti té doby, které nějakým způsobem zasáhly do Řezáčova života, ovlivnily jej a formovaly.

Z této teoretické části vychází i část praktická. V úvodu jsem uvedla stručný popis kvalitativního výzkumu, cíl výzkumu, stanovení základní výzkumné otázky a výzkumné metody. Cílem praktické části bakalářské práce je zjistit, zda příslušníci Vězeňské služby ČR a občanští zaměstnanci působící ve věznici ve Světlé nad Sázavou mají nějaké povědomí o osobě Františka Josefa řezáče a o době, ve které žil.

Protože studuji sociální pedagogiku a ta je subdisciplínou penitenciariistiky a naopak, myslím si, že František Josef Řezáč, který je neprávem opomíjen a skoro zapomenut, by měl být zahrnut do historie české sociální pedagogiky, zaslouží si trvalou pozornost všech sociálních pedagogů a právem patří do jejich řad. František Josef Řezáč působil jako učitel a pedagog, který žádal vzdělání pro široké vrstvy obyvatelstva. Stal se zakladatelem moderní české penologie a penitenciariistiky, tyto obory jsou součástí sociální pedagogiky z hlediska sociální práce, volného času a sociální pedagogiky penitenciárního charakteru, takzvanými programy zacházení. Jako první sepsal Řezáč dějiny světové penitenciariistiky, jako představitel církve prosazoval účinné působení na vězně prostřednictvím církve, které uspořádal v penitenciariistice činnost, neboť vyslovil jasný požadavek na výchovu vězňů a požadavek na humánnější zacházení s nimi. Jeho snahou bylo snazší a trvalejší polepšení vězňů (Uhlík, J., 1997). Byl to také aktivní a neúnavný politik, který se snažil o emancipaci českých zemí v tehdejších Rakousko – Uhersku.

František Josef Řezáč byl tedy bezesporu významnou osobností našeho národa v 19. století a zasloužil se jak o rozvoj české penitenciární vědy, tak o školství a tak také o rozvoj české sociální pedagogiky.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Adamová, K. Světla a stíny středověkého práva. Praha: Havlíček Brain Team, 2006, ISBN 80-903609-4-7

Bednář, F. Církev a stát. Praha: Melantrich, 1934.

Časopis *Historická penologie* č.1/2013, s. 3,4.

Doležal, B. *Karel Havlíček Portrét novináře*. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0967-2

Encyklopedie *Svět poznání*, Marshall Cavendish ČR, s.r.o. Praha: 1998. ISSN 1211-9369, MK ČR 7866.

Encyklopedie *Svět poznání*, Marshall Cavendish ČR, s.r.o. Praha: 1998. ISSN 1211-9369, MK ČR 7866, s. 647 – 650.

Foucault, M. *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphine, 2000. ISBN 80-7315-004-2

Gavora, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

Hořejš, P. *Toulky českou minulostí* 6, Baronet a VIA FACTI. Praha: 1997. ISBN 80-7214-039-6.

Hořejš, P. *Toulky českou minulostí* č. 144 – 148, příloha časopisu *Mladý svět* 1993.

Hořejš, P. *Toulky českou minulostí* č. 154, příloha časopisu *Mladý svět* č.40/1993, s. 35 – 38.

Hořejš, P. *Toulky českou minulostí* č. 154, příloha časopisu *Mladý svět* č.40/1993, s. 37.

Hořejš, P. *Toulky českou minulostí* č. 144 – 148, příloha časopisu *Mladý svět* 1993.

Hořejš, P. *Toulky českou minulostí* XIII, Praha, VIA FACTI, 2012, ISBN 978-80-904103-3-6, s. 17-19.

Hořejš, P. *Toulky českou minulostí* 165, příloha *Mladého světa* č.10/1994, str. 36.

Chalupný, E. *Karel Havlíček*. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství Havlíčkův Brod, 1959. MŠK 519/59/VIII/1.P 00696-9. AA 3,74, VA 3,87.

Jůva, V.&Jůva, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido, 1997. ISBN 80-85931—43-5

Jůzl, M. *Penitenciaristika a penologie*, Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2012. ISBN 978-80-87182-24-6

Jůzl, M. *Sociálně pedagogická role církve v penitenciární praxi*. Brno: IMS Brno, 2011. ISBN 978-80-87182-03-1

Karel Havlíček Borovský Vydala obec Havlíčkova Borová k příležitosti jubilejního Havlíčkova roku 2001.

Messina, R. *Dějiny charitativní činnosti*. Kostelní Vydří, 2005. ISBN 80-7192-859-3

Mitáš, V. *Duchovenská služba v penitenciární prostředí*. Praha: Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání VS ČR, 2007.

Oláh, M., Schavel, M., Ondrušová, Z., Navrátil, P. *Sociální práca*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce, 2009. ISBN 80-969449-6-7

Osvaldová, B., Čeňková, J. *Žena, která předběhla dobu*. Praha: Relax, příloha deníku Lidové noviny, 28. ledna 2012, s. I.

Pospíšilová, I. *Spisovatelkou navzdory osudu*. Praha: Relax, příloha deníku Lidové noviny, 13. dubna 2013, s. IV.

Rektořík, J. *Ekonomická dimenze křesťanství a církve*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2000. ISBN 80-210-2293-0

Řezáč, F. J., Bulíř, K. *Štěpnička: první učení a cvičení milé mládeže československé*, vlastním nákladem, Praha, 1866, 170 s.

Řezáč, F. J., Bulíř, K. *První knížka milé mládeže československé*, 1. svazek, 2. opravené a rozmnožené vydání. Praha: Stýblo, 1882.

Řezáč, F. J. *Obraz země České, čili Pohled na vlast Čechů*. Praha: Jar. Pospíšil, 1848. 177 s., příl. 1 mp.

Řezáč, F. J. *Mluvnice s pravopisem pro českou mládež*, 2. vyd., Praha: J. Pospíšil, 1849, 86 s.

Řezáč, F. J. *Vězenství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců*. Praha: GŘ VS ČR, Příloha časopisu České vězeňství 4/5, 1995.

Sak, R. *Příběh Čecha devatenáctého věku*. Město Semily, 1993. ISBN 80-900032-8-1.

Štrossová, I., Stejskalová, V. *Jan Otto, nakladatel, čestný občan přibyslavský*, propagační tiskovina k 100. výročí otevření veřejné knihovny Přibyslav 1896-1996. Havlíčkův Brod: Tiskárna TISK Hermann a spol., 1996.

Švehla, J. *Jan Otto Kus historie české knihy*. Jinočany: H+H, 2002. ISBN 80-7319-010-9

Uhlík, J. *F. J. Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století*. Praha: GŘ VS ČR, Příloha časopisu České vězeňství č.2/1997, s. 16.

Uhlík, J. *F. J. Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století*. Praha: GŘ VS ČR, Příloha časopisu České vězeňství č.2/1997, s. 30.

Uhlík, J. *Historie věznění a vězeňství v Čechách* Stráž pod Ralskem: Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR Stráž pod Ralskem, 2006. s. 172.

Uhlík, J. *O F. J. Řezáčovi a o tradicích našeho vězeňství*. Praha: GŘ VS ČR. Příloha časopisu České vězeňství č.4/5 1995, s. 2.

Švehla, J. *Jan Otto Kus historie české knihy*. Jinočany: H+H, 2002. ISBN 80-7319-010-9.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

apod. a podobně

c.k. císařsko - královské

č. číslo

m.j. mimo jiné

Mgr. Magistr

např. například

P. Páter

PhDr. Doktor filozofie

pol. polovina

prof. profesor

r. rok, roku

s. strana

t.č. toho času

tj. to jest

tzv. takzvaný

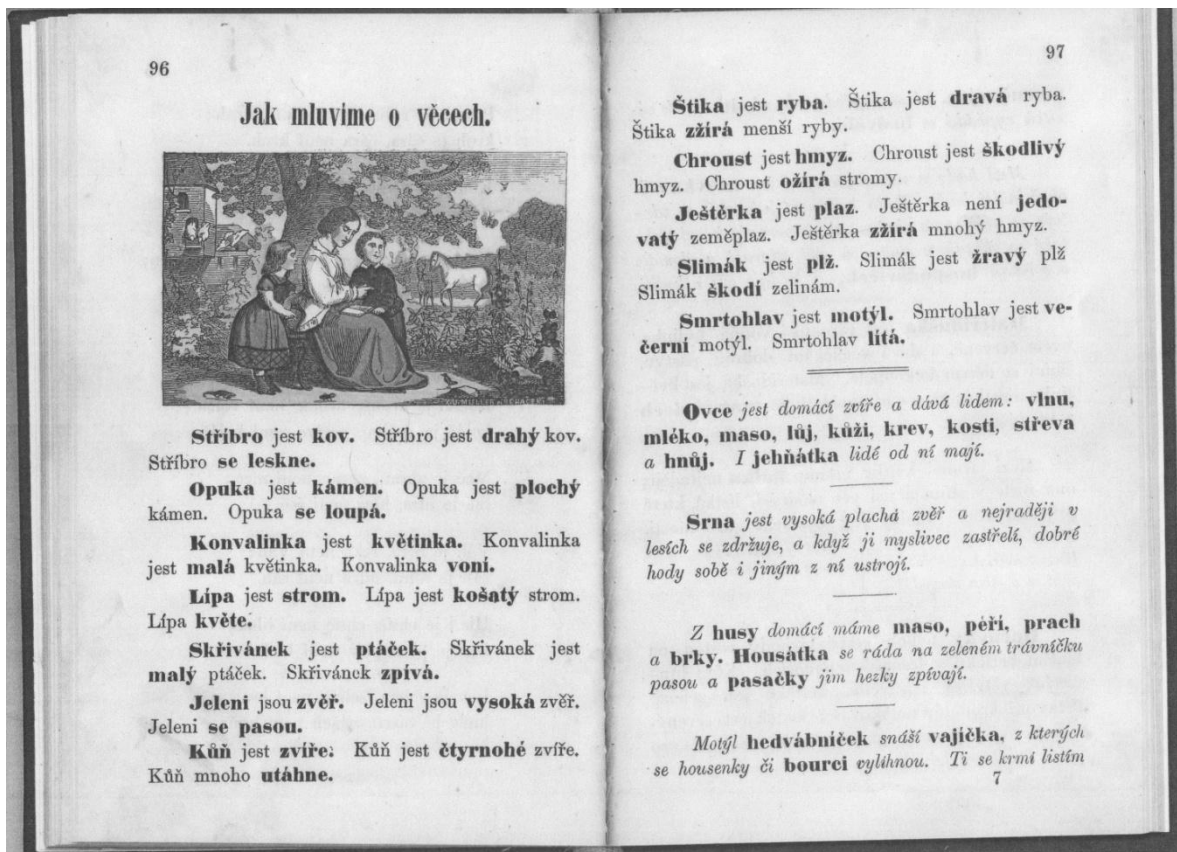
SEZNAM PŘÍLOH

Obr. č. 1 František Josef Řezáč.....	78
Obr. č. 2 Ukázka Řezáčova „Prvního učení a cvičení milé mládeže československé“	79
Obr. č. 3 Řezáčova „První knížka milé mládeže česko-slovenské“	79
Obr. č. 4 Titulní list Řezáčova „Prvního učení a cvičení milé mládeže československé“	80
Obr. č. 5 Titulní list „Mluvnice pravopisu pro Českou mládež“	80
Obr. č. 6 Božena Němcová	81
Obr. č. 7 Karel Havlíček Borovský.....	81
Obr. č. 8 Josef Wenzig.....	82
Obr. č. 9 Jan Otto	82
Obr. č. 10 Bernard Bolzano	83
Obr. č. 11 Josef Jungmann.....	83

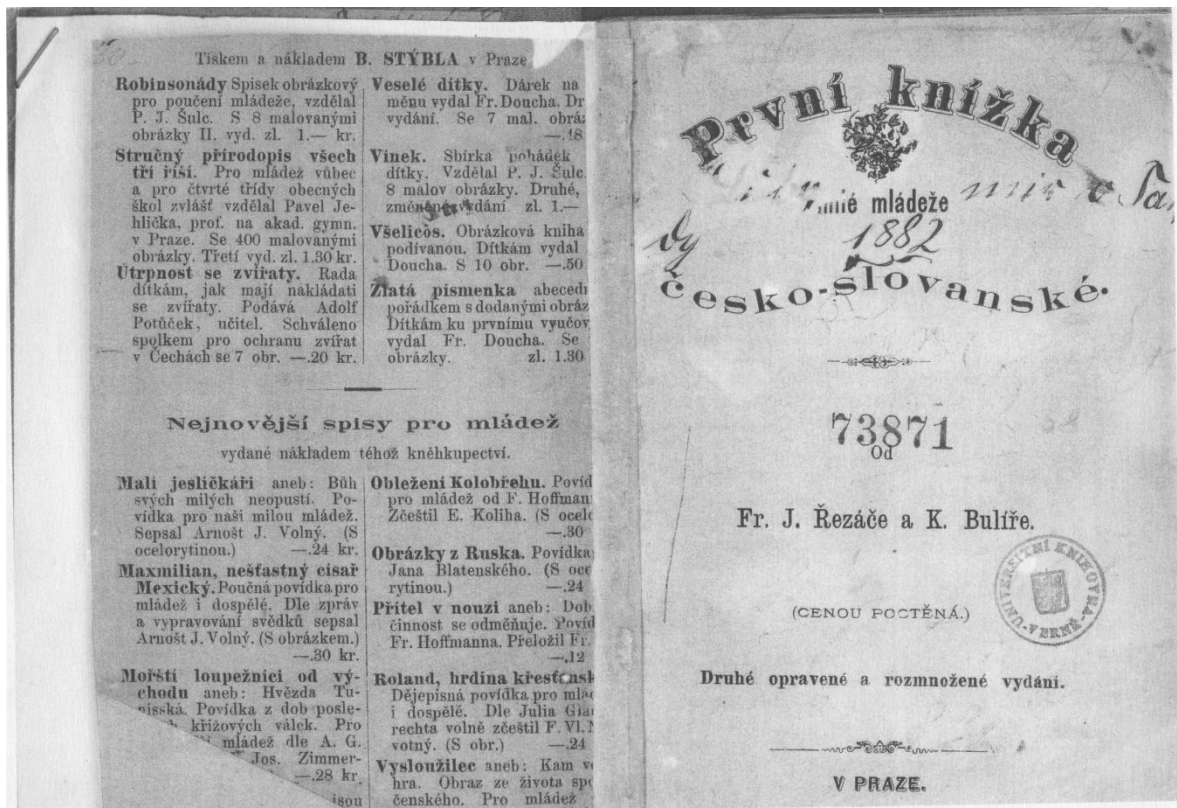
PŘÍLOHY

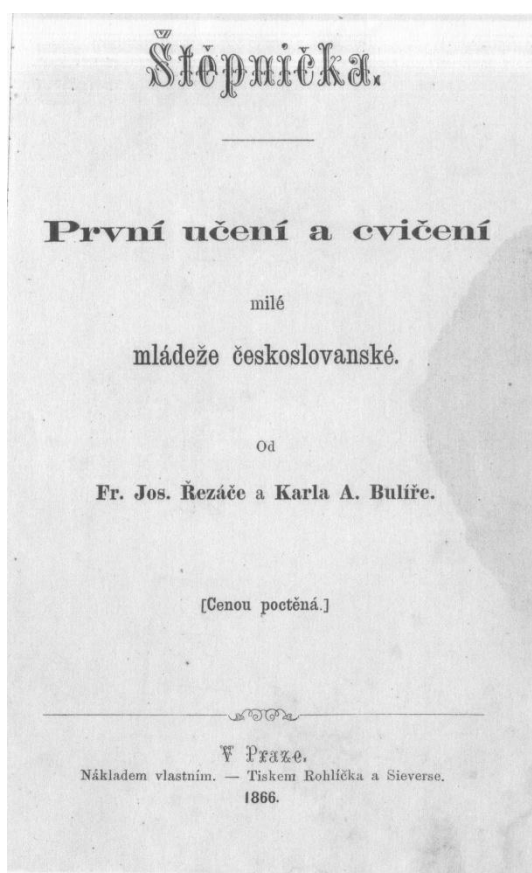
Obr. č. 1 František Josef Řezáč

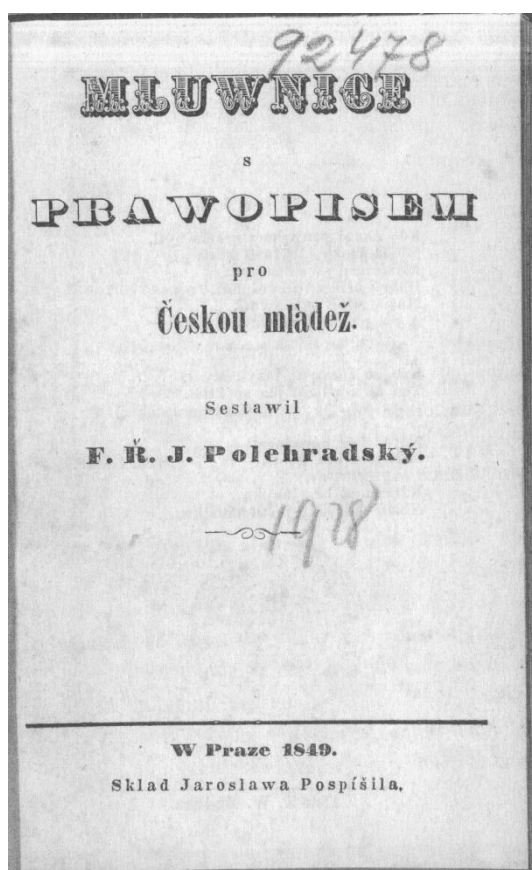
Obr. č. 2 Ukázka Řezáčova „Prvního učení a cvičení milé mládeže českoslovanské“

Obr. č. 3 Řezáčova „První knížka milé mládeže českoslovanské“

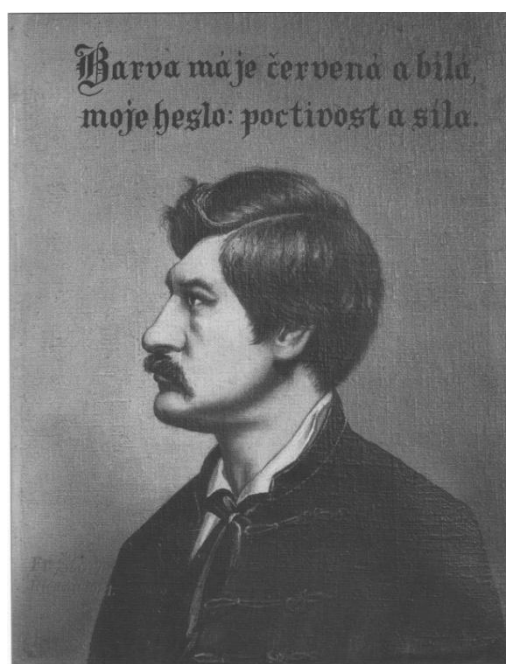
Obr. č. 4 Titulní list Řezáčova „Prvního učení a cvičení milé mládeže československé“

Obr. č. 5 Titulní list „Mluwnice prawopisu pro Českou mládež“

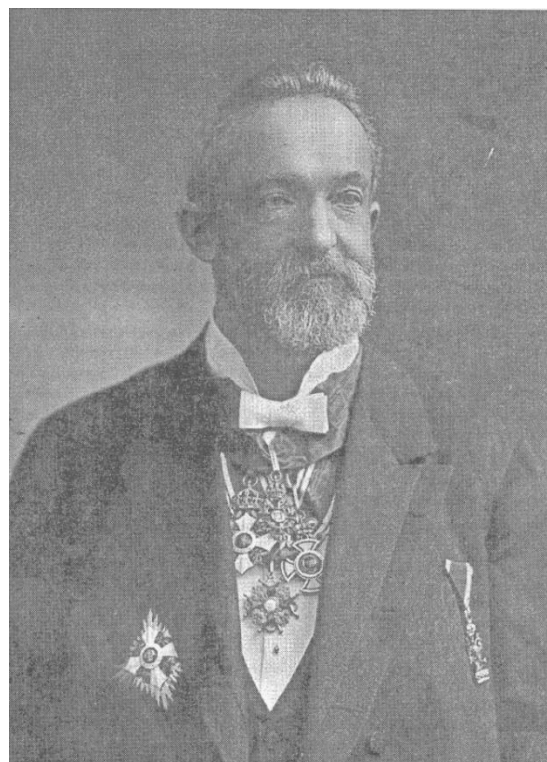
Obr. č. 6 Božena Němcová

Obr. č. 7 Karel Havlíček Borovský

Obr. č. 8 Josef Wenzig

Obr. č. 9 Jan Otto

Obr. č. 10 Bernard Bolzano

Obr. č. 11 Josef Jungmann